

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุบนฐานภูมิปัญญา
ท้องถิ่น เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

โดย

รพีพร เทียมจันทร์ และคณะ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
งบประมาณแผ่นดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558
โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ปี พ.ศ. 2559

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุบนฐานภูมิปัญญา
ท้องถิ่น เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

โดย

รพีพร เทียมจันทร์ และคณะ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
งบประมาณแผ่นดิน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558
โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ปี พ.ศ. 2559

กิติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เทศบาลเมืองเมืองแก่นพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองเมืองแก่นพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งประชาชนในพื้นที่ ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย รวมทั้งอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการอาชีพเสริมทั้งด้านการเกษตรและการผลิตที่นอนเพื่อสุขภาพซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลมาจากเอกสาร รวมทั้งการเก็บข้อมูลผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชนเป็นระยะเวลาพอสมควร จนได้ข้อมูลเขียนขึ้นเป็นเอกสารการวิจัยเล่มนี้ ซึ่งคณะผู้วิจัยคิดว่ามีความสมบูรณ์ด้านเนื้อหาและข้อมูลพอสมควร คณะผู้วิจัยหวังว่ารายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์นี้จะประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม 2559

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแก่นพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเอกสาร การทบทวนเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์หากระบวนการทัศน์

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบอาชีพที่เสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพสำหรับผู้สูงอายุด้านเกษตรปลอดภัยและการผลิตที่นอนควรผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่ร่วมกับความต้องการการมีภาวะสุขภาพที่ดีสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีการบูรณาการแนวคิดอาชีพพื้นบ้านไปสู่กลยุทธ์การมีส่วนร่วมภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรในพื้นที่

Abstract

The purpose of this research was to study the promoting employment of the elderly base on Local Wisdom in Muangkaen Municipality, Maetang District, Chiang Mai Province. The study was designed by Mixed methods. Data collected by documentary research, include primary and secondary documents reviews, focus group, in depth interview and stakeholder group operational seminar were executed. Data were analyzed by content and thematic analysis.

The results of this research were found that the pattern to work in the field of agriculture free pesticide and bed has the co-ordination of local wisdom and healthy need to learning process and work applications to the strategy in the community under economics, social, and physical property of the natural resource.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญ	ค
บทที่ 1 บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
สถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุ	4
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	9
แนวคิดการมีส่วนร่วม	11
แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	14
กรอบแนวคิดการวิจัย	19
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
ระเบียบวิธีวิจัย	20
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	20
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	21
เครื่องมือที่ใช้และการวิเคราะห์ข้อมูล	21
กิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย	22
วิธีการวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล	23
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
บริบทชุมชน	24
ศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	26
รูปแบบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินงาน	
สรุปผลการวิจัย	40
อภิปรายผลการวิจัย	41
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	41
ข้อเสนอแนะในการการวิจัยครั้งต่อไป	42
บรรณานุกรม	43

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
3.1	กิจกรรมระยะเตรียมการวิจัย	20
4.1	การใช้ประโยชน์ที่ดินของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา	25
4.2	ความต้องการการพัฒนาอาชีพเสริม	27
4.3	คุณภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ	36
4.4	ประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมตามเกณฑ์ E1 / E2	36
4.5	การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์หลักสูตรการฝึกอบรม	37

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 การทำงานของผู้สูงอายุ	6
2.2 วนเกษตร	11
4.1 การเตรียมดินเพื่อปลูกผักอินทรีย์	33
4.2 การปลูกผักอินทรีย์	33
4.3 ไล่เดือนดินสายพันธุ์ <i>Peritima Peguna</i>	34

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันคนมีอายุยืนยาวขึ้นส่งผลต่อการทำงานในวัยสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยเริ่มมีนโยบายเพิ่มระยะเวลาการเกษียณอายุคนทำงานจากเดิม 60 ปีเพิ่มเป็น 65 ปี คนทำงานกลุ่มผู้สูงอายุนี้มีข้อแตกต่างจากคนทำงานวัยหนุ่มสาวทั่วไปหลายประการ ซึ่งเป็นทั้งข้อเด่นและข้อด้อย มีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป) ทั้งชายและหญิงจำนวนมากขึ้นที่ยังคงทำงานต่อไปในสภาพการทำงานที่เสียเปรียบ รายได้ไม่มั่นคงและได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่จำกัด อัตราจ้างงานต่อวันและต่อชั่วโมงของผู้สูงอายุจะต่ำกว่าค่าจ้างลูกจ้างประเภทอื่น และผู้สูงอายุส่วนมากมีรายได้ที่ไม่เพียงพอ สถานการณ์นี้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดแรงงาน ตลอดจนผลิตภาพการผลิตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (องค์การแรงงานระหว่างประเทศ, 2555) ในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุจำนวน 10.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15.3 ของประชากรทั้งหมดซึ่งจากผลการสำรวจพบร้อยละ 89.7 เห็นว่าควรมีการเตรียมการเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุโดยมีการเตรียมในเรื่องเงินร้อยละ 98.2 ที่อยู่อาศัยร้อยละ 97.4 สุขภาพร้อยละ 96.3 สภาพจิตใจร้อยละ 93.9 หาผู้ดูแลร้อยละ 88.6 มรดกร้อยละ 83.9 อย่างไรก็ตามคนส่วนใหญ่หรือร้อยละ 73.0 ไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคมหรือกองทุนอื่น ๆ เพื่อยามชราภาพจึงน่าเป็นห่วง โดยเฉพาะในกลุ่มของแรงงานนอกระบบซึ่งภาครัฐบาลควรเข้ามาดูแล นอกจากนี้ แม้ร้อยละ 64.6 เห็นว่าควรดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวแต่มีเพียงร้อยละ 20.2 ที่เห็นว่าควรดูแลผู้สูงอายุทั่วไปโดยปิดให้เป็นความรับผิดชอบของภาครัฐ จากภาวะนี้ทำให้ประเทศไทยต้องมีความตื่นตัวและเตรียมการเพื่อรองรับและให้การดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ, 2556)

ธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุมีลักษณะโดยรวมเหมือนกันในทุกคน ทุกเชื้อชาติ ศาสนา เพียงแต่ระยะเวลาความช้าหรือเร็วของการเข้าสู่ความชราจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น สิ่งแวดล้อม การสร้างเสริมสุขภาพ พันธุกรรม และภาวะสุขภาพของแต่ละบุคคลอย่างไรก็ตามความชราย่อมเกิดอย่างแน่นอนเพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น ความชรานำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง 3 ด้านใหญ่ ๆ ในผู้สูงอายุ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจและสังคมก็มีความสำคัญซึ่งตัวผู้สูงอายุเองและบุคคลรอบข้างก็ควรให้ความสนใจการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ด้วยประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่ผู้สูงอายุลดบทบาทลงทำให้ผู้สูงอายุโดยทั่วไปต้องพึ่งพิงผู้อื่นมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดผลกระทบทางด้านจิตใจ

ในส่วนของการปฏิบัติพฤติกรรมการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีปัจจัยความแตกต่างทั้งครอบครัวและวิถีการดำเนินชีวิตเป็นปัจจัยกำหนดทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนต้องอยู่โดดเดี่ยว เกิดภาวะซึมเศร้า การมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชนจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา การศึกษาของ อภิษฎา เหล่าวัฒนพงษ์ (2554) พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับสังคม และอาชีพด้านศิลปกรรมเป็นอาชีพที่ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุด ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนด้านการตลาด อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุแต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ไม่เท่ากันปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างนี้ไม่ใช่เฉพาะเรื่องอายุเพียงอย่างเดียว แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมาตลอดชีวิตก็เป็นปัจจัยสำคัญด้วย ผู้สูงอายุที่ตลอดช่วงชีวิตได้รับการฝึกอบรมทักษะต่าง ๆ หรือมีการศึกษาเรียนรู้มามากหรือคนที่ทำงานมาหลากหลายรูปแบบ คนเหล่านี้เป็นผู้เรียนที่มีประสบการณ์ซึ่งมักจะเรียนรู้ทักษะใหม่หรือพัฒนาทักษะเดิมที่มีอยู่แล้วได้ไม่ยากสอดคล้องกับอาชีพเกษตรกรรมที่จะสร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุภายใต้สิ่งแวดล้อมและองค์ความรู้ที่เป็นทุนเดิมของตนเอง แต่สถานการณ์อาชีพการเกษตรในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบอันส่งผลกระทบต่อ การเกิดผลกระทบทั้งตัวเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม Allen (2010) พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นการผลิตเพื่อการค้าทำให้เกษตรกรต้องใช้สารเคมีในปริมาณที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากต้องเร่งผลผลิตให้ทันกับความต้องการของตลาดทำให้เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นและยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพ

ทั้งนี้ในเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาเมืองอาชีพที่เกี่ยวกับการนำมาผลิตทางการเกษตรนำมาแปรรูปในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำมาจำหน่ายโดยสินค้าที่จำหน่ายนั้นจะผ่านการแปรรูปตามกลุ่มของ 2 ตำบลคือตำบล อินทขิลและตำบลช่อแล ตำบลอินทขิลมีวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มจักสานบ้านม่วงคำ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ กลุ่มโคมไฟ 700 ปี กลุ่มแม่บ้านเด่นสะหรีศรีเมืองแกน กลุ่มผลิตภัณฑ์ยางพารา กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้านการจ่อตอง กลุ่มเย็บผ้าชาวเขาประยุกต์ ในส่วนตำบลช่อแลคือ กลุ่มรวมใจพอเพียง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรบ้านช่อแล กลุ่มวิสาหกิจชุมชนช่อแลแปรรูปพืชผักสมุนไพร กลุ่มแปรรูปข้าวอินทรีย์ เป็นต้น จากการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ในชุมชนจะพบว่า ทั้ง 2 ตำบลมีการรวมกลุ่มเป็นจำนวนมากเพื่อจะจัดจำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ทั้งจัดจำหน่ายในเขตพื้นที่เมืองเมืองแกนพัฒนาเองหรือส่งออกนอกพื้นที่ จะเห็นได้ว่าในพื้นที่มีอาชีพที่หลากหลายที่สามารถนำมาสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุปฏิบัติอันจะส่งผลต่อการมีรายได้และลดการพึ่งพาจากบุตรหลานได้ แผนงานวิจัยนี้จึงต้องการสร้างรูปแบบการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุโดยใช้รูปแบบการวิจัยทั้งการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอันเป็นการแสดงถึงความต้องการในกระบวนการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยให้ผู้มีส่วนได้เสียร่วมคิด ร่วมออกแบบเครื่องมือในการวิจัยอันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่เหมาะสมต่อบริบทของพื้นที่ และเป็นไปตามความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนมีวงจรรการเรียนรู้และพัฒนาร่วมกันอย่างเป็นระบบ อันจะส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและแก้ไขปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพชุมชนในการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่งจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

- 1.1 การศึกษาบริบทพื้นที่ และศักยภาพชุมชนในการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุ ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่งจังหวัดเชียงใหม่
- 1.2 การวิเคราะห์ ปัญหา และเหตุของปัญหาการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุ
- 1.3 การสร้างรูปแบบการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุ

2. ขอบเขตประชากร

ประชากรในการศึกษาประกอบด้วยผู้สูงอายุ ประชาชนและตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา

3. ขอบเขตเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยเป็นระยะเวลา 1 ปี

4. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุ หมายถึง กระบวนการเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพโดยการสนับสนุนข้อมูลทางด้านวิชาการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีภาวะสุขภาพที่ดี ประกอบด้วย

ความมั่นคงทางอาชีพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพโดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ

หลักสูตรการอบรมการผลิตผักพื้นบ้านด้วยระบบฟิชโปรดักชันร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง ค่าโครงสร้างเนื้อหาการผลิตปัจจัยการผลิตผักพื้นบ้านแบบฟิชโปรดักชันร่วมกับภูมิปัญญาด้านการเกษตรเพื่อการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพให้กับผู้สูงอายุ ที่

สังเคราะห์ผ่านประสบการณ์และความรู้ของผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาที่นอนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง การพัฒนาและการฝึกอบรมการผลิตที่นอนจากภูมิปัญญาการผลิตที่นอนแบบพื้นบ้านเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารเพื่อให้ครอบคลุมตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา ดังนี้

สถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุ

จำนวนประชากรโลกทั้งหมด 7,100 ล้านคน เป็นประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 12 ทั้งนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกาประชากรที่มีอายุมากกว่า 65 ปี คิดเป็นสัดส่วนประชากรร้อยละ 12.9 (Administration On Ageing, 2013) ในส่วนของประเทศไทยจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2550 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย พบว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2503 มีจำนวนประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 1.5 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 5.4 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคนในปี 2548 และจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าในปี 2568 เป็น 14 ล้านคน หรือคิดเป็น 10.3 และ 20 ของประชากรทั้งหมดตามลำดับ สถานการณ์นี้ทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทั้งนี้ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุจำนวนมากมีโรคมามากกว่า 1 โรคและบางคนไม่เฉพาะมีโรคแต่มีปัญหาร่องทุพพลภาพและพิการเกือบร้อยละ 1 ของผู้สูงอายุต้องนอนติดเตียง ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ต้องมีคนดูแลและจำนวนไม่น้อยต้องได้รับการดูแลในระดับที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากปัญหาด้านสุขภาพที่ไม่ได้รับการเตรียมตัว การเปลี่ยนแปลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุมีลักษณะโดยรวมเหมือนกันในทุกคน ทุกเชื้อชาติ ศาสนา เพียงแต่ระยะเวลาความช้าหรือเร็วของการเข้าสู่ความชราจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างสุขภาพ พันธุกรรม และภาวะสุขภาพของแต่ละบุคคล

สังคมไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทำให้เกิดภาวะที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากการอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวอยู่กันเฉพาะพ่อแม่ลูก ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพสังคมในผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุไทยที่มีการศึกษาน้อยมักจะขาดความรู้พื้นฐานในการพัฒนาความรู้ด้านการป้องกันโรค และรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองตั้งแต่วัยเด็กจนสูงอายุ ผู้สูงอายุจะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเนื่องจากมีรายได้ไม่แน่นอน ผู้สูงอายุไม่ได้รับการยกย่องทำให้เกิดการแยกตัวเอง ไม่สนใจการมีส่วนร่วมการพัฒนาสังคม เกิดความเครียด เปื่อหน่ายชีวิต ขัดแย้งกับลูกหลาน

สามารถ ใจเตี้ยและคารารัตน์ จำเกิด (2557) พบว่า การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลสุเทพไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ การมีกิจกรรมเสริมความรู้ทั้งการอบรม การสัมมนา หรือการพูดคุยกันในกลุ่มชนน่าจะช่วยเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ร่วมกันได้ และไม่ควรถัดกิจกรรมที่เป็นทางการมากเกินไปเพราะจะทำให้เกิดความเครียดจากความคาดหวังด้านประสิทธิผลของหน่วยงาน การออกเยี่ยมบ้านของชมรมผู้สูงอายุและชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลายความเครียด และมีแนวทางในการดูแลสุขภาพทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคมและสุขภาพทางจิตวิญญาณด้วยตนเองมากขึ้น ทั้งนี้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมร่วมกันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุอย่างมาก

1. สถานการณ์การทำงานของผู้สูงอายุ

กลุ่มสถิติแรงงาน (2554) รายงานว่าในสังคมไทยมีจำนวนผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปหรือผู้สูงอายุจำนวนทั้งสิ้น 8.3 ล้านคน ซึ่งมีผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน 3.2 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 38.6 ทั้งนี้ในจำนวนผู้สูงอายุที่ทำงานเหล่านี้สามารถแยกเป็นผู้ที่ทำงานเป็นแรงงานในระบบ 3.1 แสนคน (ร้อยละ 9.7) และเป็นแรงงานนอกระบบ 2.9 ล้านคน (ร้อยละ 90.3) ผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานในระบบ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ในด้าน การขายร้อยละ 25.4 รองลงมาเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือและธุรกิจ การค้าร้อยละ 16.7 พนักงานบริการและพนักงานในร้านค้าร้อยละ 16.4 ผู้ปฏิบัติงาน ที่มีฝีมือในด้านการเกษตรและการประมงร้อยละ 11.8 และผู้บัญญัติกฎหมายข้าราชการระดับอาวุโส และผู้จัดการร้อยละ 10.6 สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอก ระบบ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตรและการประมง มากถึงร้อยละ 67.0 รองลงมา เป็น พนักงานบริการและพนักงานในร้านค้าร้อยละ 19.9 และผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือและธุรกิจการค้าร้อยละ 6.8 เป็นต้น สำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบ ส่วนใหญ่ทำงานในสาขาเกษตรกรรม การป่าไม้และการประมงมากถึง 2.01 ล้านคน หรือร้อยละ 68.8 รองลงมาเป็นการขายปลีก การซ่อมแซม ยานยนต์และรถจักรยานยนต์ 4.45 แสนคน หรือร้อยละ 15.2 และการผลิต 1.69 แสนคน หรือร้อยละ 5.8 สอดคล้องกับการสำรวจของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2558) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.76 ระบุว่า ไม่ได้ทำงาน ในขณะที่ ร้อยละ 46.24 ระบุว่า ยังทำงานอยู่ โดยในจำนวนผู้ที่ไม่ได้ทำงานนั้นส่วนใหญ่ ร้อยละ 37.50 ให้เหตุผลเพราะว่าสุขภาพไม่ดี รองลงมา ร้อยละ 36.76 ระบุว่าลูกหลานไม่ยอมให้ทำงาน ร้อยละ 18.60 ระบุว่าไม่มีเงินออมพอเพียงแล้ว ร้อยละ 9.23 ระบุว่า ไม่ชอบ/เบื่อระบบการทำงานที่เคยทำ และร้อยละ 20.09 ระบุว่า อื่น ๆ ได้แก่ อายุมากแล้ว เกษียณอายุแล้ว ไม่ได้ทำงานตั้งแต่แรก เป็นพ่อบ้าน / แม่บ้าน อยู่บ้านเฉย ๆ ต้องการพักผ่อน ไม่มีความรู้ ไม่มีผู้จ้าง ส่วนจำนวนผู้ที่ยังทำงานอยู่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 67.13 ให้เหตุผลเพราะว่า สุขภาพยังดีอยู่ รองลงมา ร้อยละ 57.96 ระบุว่าต้องการรายได้ร้อยละ 23.01 ระบุว่าเกื้อกูลลูกหลานได้ ร้อยละ 15.05 ระบุว่า ไม่เหงา มีเพื่อนฝูง

สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ (2556) พบว่า ในปีงบประมาณ 2555 มีแรงงานสูงอายุที่อายุเกิน 60 ปี ร้อยละ 52 ต้องการประกอบอาชีพแรงงานในด้านการผลิตต่าง ๆ แรงงานทั่วไป ร้อยละ 8.09 ต้องการประกอบอาชีพด้านแรงงานการผลิต ร้อยละ 6.90 ต้องการประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูกข้าว และประมาณร้อยละ 3.0 มีความต้องการประกอบอาชีพพนักงานรักษาความปลอดภัย ในขณะที่มี ซึ่งความต้องการเหล่านี้อาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจ และงานบางส่วนยังเป็นงานที่อยู่นอกระบบ ดังนั้นการบริหารจัดการจึงอาจทำได้ยากขึ้นในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ในการดำเนินการของภาคเอกชนยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับการสร้างสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขการทำงานที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 2.1 การทำงานของผู้สูงอายุ

ที่มา: <http://www.mcot.net/site/content?id=5168c19d150ba06c2f000407>
#.VfPTgbLtmko

กุศล สุนทรธาดา (2553) พบว่า รูปแบบการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทเกือบทั้งหมดเป็นการทำงานนอกระบบ (ผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบมีน้อยมาก ๆ) ซึ่งเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการดูแลคุ้มครองสวัสดิการและการประกันสังคม ไม่มีอำนาจต่อรองในการเรียกร้องสิทธิ์ต่าง ๆ ตามกฎหมาย แรงงาน การทำงานส่วนใหญ่ทำงานที่เป็นกิจกรรมของตนหรือครอบครัว ได้แก่ งานในภาคเกษตรเพื่อยังชีพหรือขายซึ่งทำกันมาเป็นเวลานานและตั้งใจจะทำไปจนกว่าสุขภาพร่างกายจะไปไม่ไหว มักอยู่ในรูปของเกษตรพอเพียงเพื่อให้มีกินมีใช้ในครัวเรือนเหลือก็แบ่งขาย เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ รองลงมาคือ การประกอบอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย ผลิตของกินของใช้ เช่น ทำน้ำพริก ทำขนม เลี้ยงปลาซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่สามารถทำได้ที่บ้านใช้ต้นทุนในการดำเนินการต่ำ อาศัยเงินทุนจากการออมหรือกู้เงินจากกองทุนหมุนเวียนภายในชุมชน การผลิตใช้เทคโนโลยีต่ำหรือใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิม ตลาดไม่กว้าง สามารถบริหารจัดการได้ง่ายแต่ได้รับความสนใจจากภาครัฐในการส่งเสริมสนับสนุน

น้อย ส่วนการทำงานในลักษณะของการรวมกลุ่ม มีสัดส่วนไม่มากนักส่วนใหญ่ทำงานในลักษณะวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์โอท็อป (OTOP) และกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น โดยลักษณะงานที่ผู้สูงอายุทำได้เป็นงานที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนเวลาได้สามารถนำกลับมาทำที่บ้านได้หรือถ้าทำที่กลุ่มก็ไม่ได้ทำทุกวัน กลุ่มที่ประสบความสำเร็จและยั่งยืนมักมีการทำกิจกรรมสม่ำเสมอ ประกอบด้วยคนหลายวัยเพราะผู้สูงอายุสามารถทำได้บางกิจกรรมที่ถนัดเท่านั้นไม่มีปัญหาด้านการตลาด มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน และสมาชิกมีรายได้สม่ำเสมอตามเกณฑ์ที่กลุ่มกำหนดที่สำคัญที่สุดคือต้องมีผู้นำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการ และมีความเสียสละ แต่อย่างไรก็ตามแรงงานสูงอายุมักจะมองว่าตนเองด้อยค่า สิ้นหวัง และเกิดภาวะซึมเศร้าเมื่อปฏิบัติงานไม่ได้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ (Lora, Steven and Vincent, 2015)

จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุมีความต้องการในการทำงานด้วยเหตุผลที่หลากหลายสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักในคุณค่าแห่งตน มีความภูมิใจที่ยังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ทำให้ตนเองยังมีความหมายและมีคุณค่าไม่เป็นภาระของครอบครัว จึงไม่เกิดความรู้สึกด้อยคุณค่าในตนเอง

2. แนวทางการเสริมสร้างอาชีพในกลุ่มผู้สูงอายุ

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (2556) กล่าวว่า ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทย กับสถานการณ์ในปัจจุบันที่คนรุ่นใหม่กำลังซึมซับความคิดและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทุนนิยมและบริโภคนิยมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไปแล้ว วัฒนธรรมและประเพณีแบบไทย ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและมีคุณค่าต่อผู้สูงอายุอาจเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุกำลังเพิ่มขึ้นอย่างมาก ซึ่งอีกไม่นานสังคมไทยก็จะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุขทั้งกายและจิตใจ โดยยึดแนวทางการพัฒนาอย่างสมดุลใน 4 มิติ ทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริ “บ ว ร” ให้เกิดความสอดคล้องกับเป้าหมายในการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในระดับประเทศทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การดูแลระยะยาวต่อผู้สูงอายุกลุ่มพึ่งพิง การสร้างงานอาชีพและรายได้ รวมทั้งกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ การปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ ทั้งนี้การดำเนินกิจกรรมจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาอาชีพ รายได้ และกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุบนพื้นฐานข้อมูลและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่นอกจากจะทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสทางสังคมที่เพิ่มขึ้นแล้วยังเป็นการฟื้นฟูสุขภาพของผู้สูงอายุ การได้มีกิจกรรมร่วมกัน ช่วยให้เกิดการคลายเหงาและทำให้มีความสุขในชีวิตมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบบูรณาการไม่ใช่เพียงการดูแลสุขภาพทางกาย แต่ต้องเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมซึ่งจะครอบคลุมถึงการทำกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุขทั้งทางกาย ใจ มีสังคม สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีความมั่นคงในการครองชีพ และมีพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยให้เกิดความผ่อนคลายและช่วยให้รู้สึกมีคุณค่าเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีควรจัดให้มีระบบ

สนับสนุนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 ระบบ ได้แก่ ระบบการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ระบบการดูแลสุขภาพ (Health Care Service) ทั้งกรณีเจ็บป่วยเฉียบพลัน เรื้อรัง การป้องกันการทุพพลภาพ การประคับประคองในวาระสุดท้าย การจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย (Housing) และการเตรียมการด้านเศรษฐกิจ และเงินออม (Money Saving/income) ซึ่งอรจิตต์ บำรุงสกุลสวัสดิ์ (2557) ให้ข้อเสนอแนะว่าจากระบบสนับสนุนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 ระบบนำมาสู่กลุ่มกิจกรรมหลัก สำหรับ ผู้สูงอายุในชุมชนที่ควรดำเนินการให้ครอบคลุมอย่างน้อย 4 กลุ่มกิจกรรม ดังนี้

กลุ่มกิจกรรมที่ 1 การเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับผู้สูงอายุ หมายถึง กลุ่มกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มกันออกกำลังกาย การทำกลุ่มอาชีพ หรือการทำชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมพบปะทางสังคม และตามวัฒนธรรม ประเพณีซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้พบปะกับคนวัยเดียวกัน ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุคลายเหงาและรู้สึกว่าคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน ครอบครัว หรือแม้กระทั่งกับตัวเอง เพราะผู้สูงอายุที่ต้องเก็บตัวอยู่กับบ้านมักจะรู้สึกเหมือนตนเองไร้คุณค่า ไร้คนเหลียวแล รู้สึกเหงา โดดเดี่ยวและมีภาวะซึมเศร้า ดังนั้นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับผู้สูงอายุจึงถือว่าเป็นกิจกรรมสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุที่ครบทั้ง 4 มิติ คือกาย จิต สังคม และปัญญา

กลุ่มกิจกรรมที่ 2 การให้บริการสุขภาพ การให้บริการผู้สูงอายุในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการตรวจร่างกาย การคัดกรองโรค การส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันหรือลดความเสี่ยง การฟื้นฟูสภาพ การทำกายภาพบำบัดหรือแม้กระทั่งการดูแลสุขภาพอื่น ๆ จะต้องมีการจัดบริการที่ครอบคลุมและเข้าถึงผู้สูงอายุได้ง่าย เนื่องจากสภาพร่างกายของผู้สูงอายุมีการร่วงโรยไปตามกาลเวลาทำให้ไม่มีความสะดวกในการเข้ามารับการบริการที่สถานพยาบาล ดังนั้นจึงควรจัดมีการบริการสุขภาพให้กับผู้สูงอายุในชุมชนแบบเชิงรุกที่ครอบคลุมในทุกกลุ่มทั้งที่พึ่งตนเองได้มากและน้อย เช่น การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน เป็นต้น

กลุ่มกิจกรรมที่ 3 การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมปลอดภัยเพื่อผู้สูงอายุ คู่มือสนับสนุนส่งเสริมศูนย์ดูแลเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ โดยกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ 21 การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อผู้สูงอายุ เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากเนื่องจากผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ การเคลื่อนไหวกายด้วยการเดิน ลุกขึ้นยืน นั่ง นอน หรือแม้กระทั่งการทำกิจวัตร ประจำวันต่าง ๆ อาจไม่มีความสะดวกสบายเหมือนเช่นเดิมดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดสภาพแวดล้อม ให้มีความปลอดภัยทั้งด้านกายภาพ แสง การผ่อนคลายจิตใจ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยการพึ่งพาตนเองได้อย่างสะดวกสบายมากที่สุด

กลุ่มกิจกรรมที่ 4 การเตรียมความพร้อมด้านความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ การเตรียมความพร้อมด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ คือ การจัดทำหรือใช้ประโยชน์จากกองทุนต่าง ๆ ที่ส่งผลดีต่อผู้สูงอายุ เช่น กองทุนสะสมทรัพย์ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนหลักประกัน สุขภาพ อปท. เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้กองทุนกลายเป็นกลไกสำคัญในการจัดการการเงิน

และขับเคลื่อนระบบ สุขภาพในชุมชนเพื่อผู้สูงอายุที่มีความชัดเจนและเป็นระบบเสริมให้ผู้สูงอายุ ดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและ ปลอดภัย รวมถึงการสร้างอาชีพสำหรับผู้สูงอายุอันจะส่งผลต่อการมี รายได้ที่สามารถพึ่งพาตนเองสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี สอดคล้องกับการศึกษาของ Dai, Jia and Liu (2015) พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเมืองจีน ประเทศจีน คือ การตรวจสุขภาพทางการแพทย์ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมจากการทำงาน โรคไม่ติดต่อและ พฤติกรรมการสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์มากเกินไปและการออกกำลังกายไม่เพียงพอ

สุเทพ ธรรมะตระกูล (2552) พบว่า ผลของการจัดกิจกรรมสามารถส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเห็นว่ามีประโยชน์และเหมาะสมต่อการ ส่งเสริมสุขภาพ คือ กิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกายทั่วไป กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมการปฏิบัติ ธรรม กิจกรรมงานอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประกวดแข่งขันสุขภาพ ตามลำดับ ดังนั้น ในการดำเนินการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุหน่วยงานภาครัฐควรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน จากการนำยุทธศาสตร์หรือภารกิจของหน่วยงานเป็นตัวตั้ง เปลี่ยนเป็นปัญหาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย หรือผู้สูงอายุเป็นตัวตั้งเพื่อให้เกิดการบูรณาการการดำเนินงานในระดับพื้นที่ โดยมีหน่วยงานในระดับ จังหวัดเป็นแกนกลางประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีองค์กรผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการทำงานทั้งในลักษณะของการรวมกลุ่มและ งานอาชีพส่วนบุคคล และควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนการ ดำเนินงานให้เหมาะสม และสามารถเพิ่มโอกาสในการทำงานให้แก่ผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานได้อย่าง แท้จริง นอกจากนี้ควรมีการสร้างตระหนักรู้ในเรื่องความสำคัญของการทำงานแก่ผู้สูงอายุทั้งงาน ที่มีรายได้และไม่มีรายได้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่มาสร้างคุณค่า ความมั่นคง และศักดิ์ศรี ให้กับตนเอง (กุลศล สุนทรธาดา, 2553)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาไทย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น “ภูมิปัญญา ท้องถิ่น” หมายถึง บุคคล ที่มีความรู้ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมขององค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม ในท้องถิ่นที่ถ่ายทอด และพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงจนเกิดทักษะและความชำนาญ สามารถใช้แก้ไข ปัญหาของมนุษย์ และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและ สืบทอดพัฒนาต่อมา อย่างไม่มีสิ้นสุด อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ เพื่อใช้ในการ ป้องกันและแก้ปัญหาการดำรงชีวิตให้มีความสงบสุขของครอบครัว บุคคล หรือท้องถิ่นให้อยู่รอด จนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่

องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติหรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของ ชุมชนท้องถิ่น มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบัน ผ่านกาลเวลา เช่น องค์ความรู้ เกี่ยวกับการทำไวน้กระชายดำ การทำมีดอรัญญิก การทอผ้าไหม เป็นต้น

การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) หมายถึง การ แสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งปรากฏหรือแสดงให้เห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงออกทางวาจา (เช่น ตำนาน กวีนิพนธ์ ปริศนา เรื่องเล่า) การแสดงออกทางดนตรี (เช่น เพลง ดนตรี) การแสดงออกทางกาย (เช่น การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม) การแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ (เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตรกรรม) เป็นต้น

ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายความว่ารวมถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมี ประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่นที่สามารถ นำมาผลิตยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนความรู้ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่ประกอบ ไปด้วยคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้ แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การ ปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็น ความสัมพันธ์ที่มีความสมดุลที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกันทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่รวมกันได้ อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำ ตักเตือน ตัดสินและลงโทษหากมีการละเมิดภายใต้สัญญาลักษณะในธรรมชาติรอบตัวทั้ง ดิน น้ำ ป่าเขา ข้าว แดด ลม ฝน โลกและจักรวาล รวมถึงแนวทางปฏิบัติจากผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทั้งที่มี ชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

ทั้งนี้ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม หมายถึง องค์ความรู้ทางเกษตรหรือบุคคลที่มีความสามารถ ในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามน พันธ์ฐาน คุณค่าดั้งเดิม ซึ่งผู้คนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตร แบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการผลิต และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับ การเกษตร ดังเช่น

การทำนาในประเทศไทยนั้นมี 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ นาดำกับนาหว่าน นาหว่านยังสามารถแบ่ง ออกได้หลายรูปแบบ เช่น หว่านสำรวย หรือหว่านแห้ง หว่านน้ำตม หรือการหว่านข้าววงอก การหว่าน น้ำตมหรือการหว่านข้าววงอกของชาวปราจีนบุรีเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ ที่ เรียกว่าการหว่านน้ำตมเพราะตอนไถคราด น้ำจะชุ่มเป็นตม แต่เมื่อทิ้งไว้ น้ำก็จะใส การทำนาหว่านน้ำ

นมของชาวปราจีนบุรีต้องอาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียวจึงต้องรอให้ฝนตก ให้น้ำขังในนา ก่อนจึงทำการไถและทำเทือก ชาวนาจะหว่านข้าวลงทันทีเมื่อทำเทือกเสร็จแล้วทิ้งให้ตกตะกอน เมล็ดข้าวซึ่งหนักกว่าตะกอนจะตกถึงผิวดินก่อน ส่วนตะกอนก็จะตกลงไปทับเมล็ดข้าวอีกทีหนึ่งทำให้น้ำไม่สามารถพัดพาเมล็ดข้าวลงลอยไปที่อื่นได้ ข้าวที่หว่านน้ำตมนั้นจะต้องแช่น้ำ 1 คืน รุ่งเช้าต้องนำขึ้นจากน้ำ ให้สะเด็ดน้ำ แล้วนำไปใส่ในกระบุงที่กรูด้วยใบตอง ที่กรูด้วยใบตองเพราะป้องกันไม่ให้รากข้าวชอนไชเข้าไปในกระบุง หลังจากนั้นจึงปิดกระบุงด้วยใบตอง รดน้ำเข้าเย็นทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 คืน ให้ข้าวงอก แล้วจึงนำข้าวงอกไปหว่านในน้ำตมการหว่านนาน้ำตมวิธีนี้เป็นรูปแบบเฉพาะถิ่นในเขตพื้นที่นาที่เป็นดินเปรี้ยวเท่านั้น โดยเฉพาะอำเภอบ้านสร้าง อำเภอมืองปราจีนบุรี อำเภอสรีมโหสถ และอำเภอสรีมหาโพธิบางส่วน เพราะถ้าดินไม่เปรี้ยวถึงแม้จะปล่อยให้ตกตะกอนน้ำก็ยังคงขุ่นอยู่ ข้าวก็จะเน่า แต่สำหรับในพื้นที่นาดินเปรี้ยวเมื่อปล่อยให้ตกตะกอนเพียงคืนเดียว น้ำก็จะใสแสงแดดสามารถส่องลงไปถึงพื้นดินได้ แม้ในระดับความลึกถึง 50 เซนติเมตรข้าวก็สามารถงอกได้ ชาวนาให้น้ำตมให้ผลผลิตมากกว่านาหว่านธรรมดาแต่ก็น้อยกว่านาดำ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2558)

สุรียา ศรีแสง (2555) พบว่า ภูมิปัญญาด้านการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะไม่มี การให้น้ำต้นกาแฟ แต่จะอาศัยน้ำฝนในธรรมชาติและให้น้ำเฉพาะช่วงที่ปลูกใหม่เท่านั้น การใช้ปุ๋ยพบว่าการผลิตปุ๋ยใช้เองจากมูลโค มูลกระบือ และมูลสุกร มีวิธีการ คือนำมูลสัตว์ที่ได้มากองหมักรวมกันและใช้ต้นละ 1 -2 กิโลกรัม และเพิ่มขึ้นตามอายุของต้น การใช้ปุ๋ยคอกจะใช้ปีละ 3 -4 ครั้ง การป้องกันโรคระบาดจะปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ

วนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย (2554) พบว่า รูปแบบของกระบวนการพัฒนาเกษตรทางเลือกเป็นรูปแบบที่เกิดจากการได้รับผลกระทบจากเกษตรเชิงเดี่ยวผลักดันให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวิถีปฏิบัติมา เริ่มต้นรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยใช้เองแบบไม่เป็นทางการ เรียนรู้เกษตรทางเลือกบนภูมิปัญญาของตนเอง และบนคำแนะนำจากผู้รู้ สร้างกระแสเกษตรทางเลือกผ่านการสื่อสารหลายระดับและหลายรูปแบบจนสามารถจดทะเบียนและดำเนินการในรูปกลุ่มเกษตรทางเลือกอย่างเป็นทางการได้ในที่สุด รวมถึงการพัฒนาเกษตรทางเลือกโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมโดยนำต้นแบบหรือผู้ที่มีจิตอาสาเข้าสู่ โครงสร้างผู้นำอย่างเป็นทางการหรือให้เป็นผู้นำธรรมชาติด้านเกษตรทางเลือกตามถนัด แล้วสร้างการมีส่วนร่วมในการใช้เกษตรทางเลือกแบบลงมือทำจริง ได้รับประโยชน์จริง

ภาพที่ 2.2 วนเกษตร

ที่มา : http://www.sathai.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=686&auto_id=15&TopicPk=

จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรมีลักษณะองค์ความรู้ที่นำไปสู่ระบบการผลิตทางการเกษตรที่สร้างความสมดุลในระบบการผลิตด้านเกษตรก่อให้เกิดความสอดคล้องกับธรรมชาติที่มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การพัฒนาด้านต่างๆ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว แต่ผลการพัฒนายังเกิดปัญหาอุปสรรคมากมาย ซึ่งทำให้ประชาชนไม่สามารถได้รับผลประโยชน์ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งหลายฝ่ายได้ตระหนัก และได้พยายามเสนอแนวทางการแก้ปัญหาการพัฒนาโดยใช้แนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) และพยายามที่จะนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดจนด้านสิ่งแวดล้อม เพราะการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้น เป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเองโดยตนเอง ทำให้ประชาชนรู้จักวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ของตนเองพร้อมทั้งการยอมรับและเคารพซึ่งกันและกันในชุมชน ซึ่งในเนื้อหาส่วนนี้จะประกอบด้วย ความหมายของการมีส่วนร่วม ขั้นตอนการมีส่วนร่วม และขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงานการบริหารจัดการการติดตาม และประเมินผล ตลอดจนการจัดสรร ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของประชาชน ในส่วนของ

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมืองเพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการพัฒนา หรือการแก้ปัญหา โดยให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนา หรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน การร่วมกันรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล

จากการทบทวนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหาและความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหากลุ่มการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปมีดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือการเข้าร่วมการบริหารงาน การประสานงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

2.4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

2.5 การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์และครบกระบวนการซึ่งจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะว่าถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ทำให้ความรู้จะต้องยอมรับคือบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด เมื่อมีบุคคลซึ่งมาช่วยวิเคราะห์ชี้แนะ เขาจึงมองเป็นสาเหตุของปัญหาของตนได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้นบุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหานั้นๆ ต่อไป

3.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องใช้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผน และดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือเพื่อที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และวิธีที่ดีที่สุดคือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลสามารถตัดสินใจได้ว่าจะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดเมื่อเห็นประโยชน์ สามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

3.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ และเห็นประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในอนาคตต่อไปให้ประสบความสำเร็จ และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดขึ้นเมื่อพวกเขาเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่เขาได้รับการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ด้วย โดยที่นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) ที่ได้อธิบายถึง การทำอย่างไรจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 ต้องถือว่า ชาวบ้านคือตัวหลัก (Main Actor) ในการแก้ปัญหาของเขาเององค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เท่านั้น

4.2 ให้ชาวบ้านเป็นผู้ทบทวนหรือประเมินกิจกรรมที่ผ่านมาในชุมชนว่าเป็นอย่างไรกับชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นหรือล้มเหลว

4.3 องค์กรพัฒนาจะต้องปรับทัศนคติของตนไปปรับกับทัศนคติของชาวบ้านเพื่อสามารถจะรับกระแสความคิดของชาวบ้านได้ เพื่อทำงานได้อย่างสอดคล้องกับชาวบ้าน

4.4 กิจกรรมพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน เพื่อจะเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนในการพัฒนา

4.5 หน่วยงานภายนอกจะต้องมีความชัดเจนในแง่เป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่าในที่สุดแล้วภาพรวมที่ต้องการคืออะไร เพื่อจะได้ไม่เกิดการพัฒนาผิดเป้าหมาย

ส่วนประเสริฐ กิติรัตนตรการ (2530) ได้สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนว่า การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะต้องดำเนินการโดยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. การทำงานโดยกระบวนการกลุ่ม เป็นการจัดรูปของการทำงานร่วมกันมีระบบระเบียบของการทำงานร่วมกัน และขณะเดียวกันให้โอกาสแก่สมาชิกในการแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

2. ให้ประชาชนได้เรียนรู้ และเข้าใจปัญหาจากสิ่งต่างๆ ที่ใกล้ชิดไปไกลตัวจากสิ่งที่ยากไปสู่ยาก และสลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างแท้จริง หรือเป็นการเข้าร่วมอย่างมีจิตสำนึก

3. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างเวทีเพื่อรองรับการทำงาน โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ รูปแบบการประชุม อบรม สัมมนา นำมาสู่การปรับปรุงให้กับท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาจะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวย หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนซึ่งจะมีองค์ประกอบอยู่ 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านนักพัฒนา ด้านประชาชน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านประชาชน โดยประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง และการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ เช่น เทคนิค วิทยาการข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน และอุปกรณ์ที่จำเป็น

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมี

ส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัยในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหากระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้าน หรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเอง และชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัย และกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่ง การวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัดโดยเนื้อหาในส่วนของแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

1.1 ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับ
นักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็น
การนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์

1.2 ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

1.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็น
ปัญหา

1.4 การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมอง
ความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์
ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหา
ข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเองไม่ใช่รอ
คอยแต่นักวิจัยและนักพัฒนามาดำเนินการให้

2) เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับ
บริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น

3) เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบ
ร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

2. เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในส่วนของเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นอรุณรุ่ง บุณธนันทพงศ์
(2549) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้คล้ายๆ กัน โดยสามารถสรุป
ได้ดังนี้

2.1 ชาวบ้าน ชุมชน ต้องได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ
ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้ง
ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

2.2 ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้นการจัดสรรทรัพยากร
ต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อ
คนในชุมชน

2.3 มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อัน
ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

2.4 ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัย
หลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดการผนึกกำลังร่วมกัน

โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน
ที่โครงการที่ดำเนินการอยู่

3. กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
สามารถสรุปได้ว่ากิจกรรมจะมีอยู่ 2 รูปแบบดังต่อไปนี้

3.1 กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้
ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการการ
วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคนโดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญ
ของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตาม
หลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้

3.2 กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการ
แก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน
หรือเป็นผู้อำนวยการวิจัย ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัยตั้งแต่แรกเริ่ม
และค่อยๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะ
มีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดย
ลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เนื้อหาเกี่ยวกับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นได้มีผู้ให้
มุมมองในเรื่องนี้ไว้ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปถึงขั้นตอน
ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้มีอยู่ 3 ระยะ คือ ระยะเตรียมการวิจัย, ระยะ
ดำเนินการวิจัย และระยะติดตามและประเมินผลโครงการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) ในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชนเพื่อให้
มีความพร้อมเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแก่นแกนหลักของการวิจัย
แบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำ
ชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องในขั้นเตรียมการนี้
ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

4.1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) โดยวิธีการสร้าง
ความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุด คือ การปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
นักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจโลก
ทัศน์ของชาวบ้านได้ตีมากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่มี
ส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย หรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

4.1.2 การสำรวจ ศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่างๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

4.1.3 คัดเลือกชุมชน (Selecting Community) ได้เสนอความเห็นไว้ว่าโดยทั่วไปแล้ว การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้อยโอกาสในการพัฒนา (Disadvantage Community) เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนา กับชุมชนอื่น และงานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชนโดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วน เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของการทำวิจัยและการพัฒนาให้กับชุมชนอื่นด้วย

4.1.4 การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community) ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการ

4.1.5 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไปและก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและรวดเร็ว เตรียมนักพัฒนา ด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึง ผู้นำชุมชน พัฒนาการอำเภอหรือพัฒนาการอำเภอประจำตำบลและเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษา ร่วมกัน และเตรียมนักวิจัย ด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย ในขั้นนี้ปัญหาของการวิจัยมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายรวมถึงการสื่อสารการทำวิจัยในแง่มุมต่างๆ เช่น ขั้นตอนและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับของคณะนักวิจัย ดังนั้นการดำเนินกระบวนการวิจัยจึงต้องเป็นไปอย่างกระชับ การจัดเวทีที่ถ่ายทอดความเข้าใจและสะท้อนความต้องการของประชาชนที่มีบรรยากาศสบายๆ หรือการศึกษาชุมชนประกอบจะช่วยให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น

4.2 ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยคือ

4.2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ในขั้นนี้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษากับชุมชน (Community Education Participation-CEP) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการจะใช้อภิปรายถกปัญหา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความ

ต้องการของชุมชน (Need Assessment) พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชน

4.2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) ในกระบวนการนี้ชาวบ้านและนักวิจัยจะต้องพิจารณาร่วมกันว่าวิธีการแก้ไขปัญหาใดที่เหมาะสมกับท้องที่ หรือมีความเป็นไปได้ โดยชาวบ้านควรมีบทบาทหลักเข้ามามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น และกำหนดโครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการ

4.2.3 การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกโครงการ และกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้น ผู้วิจัยควรจะต้องใช้วิธีการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหาคำหนดโครงการ และกิจกรรมที่จะดำเนินการ

4.2.4 การปฏิบัติตามโครงการ (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือในขณะทำงานเพื่อการดำเนินการในขั้นนี้คือใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ โดยทั่วไปมักเป็นประเด็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการวิจัย ความไม่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านจำนวนไม่น้อยและชาวบ้านมักมองเห็นการวิจัย เป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องอาศัยความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และไม่เกี่ยวข้องไร่นากับปากท้องที่จะต้องทำมาหากินเป็นประจำวัน การเข้าร่วมงานวิจัยของชาวบ้าน จึงเป็นไปได้โดยเน้นการรับฟังสิ่งที่ผู้วิจัย และนักพัฒนาพูดเป็นหลัก

4.3 ระยะการติดตามและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการการวัดผลสำเร็จของโครงการ โดยมากแล้วคณะผู้วิจัยจะร่วมกับชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัย จากนั้นจะมีการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

ในขั้นตอนนี้ยังคงต้องอาศัยการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และกระตือรือร้นของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะชาวบ้าน การมีความเข้าใจที่ถูกต้องการสร้างช่องทางตรวจสอบงานวิจัยและการมีเครื่องมือประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร จะทำให้ทุกฝ่ายคาดหมายได้ว่า ผลลัพธ์ของการวิจัยจะปรากฏออกมาสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาหรือสามารถใช้ได้กับการแก้ไขปัญหาย่างตรงจุด และเข้าร่วมกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องและบังเกิดผลประโยชน์ในภาพรวม

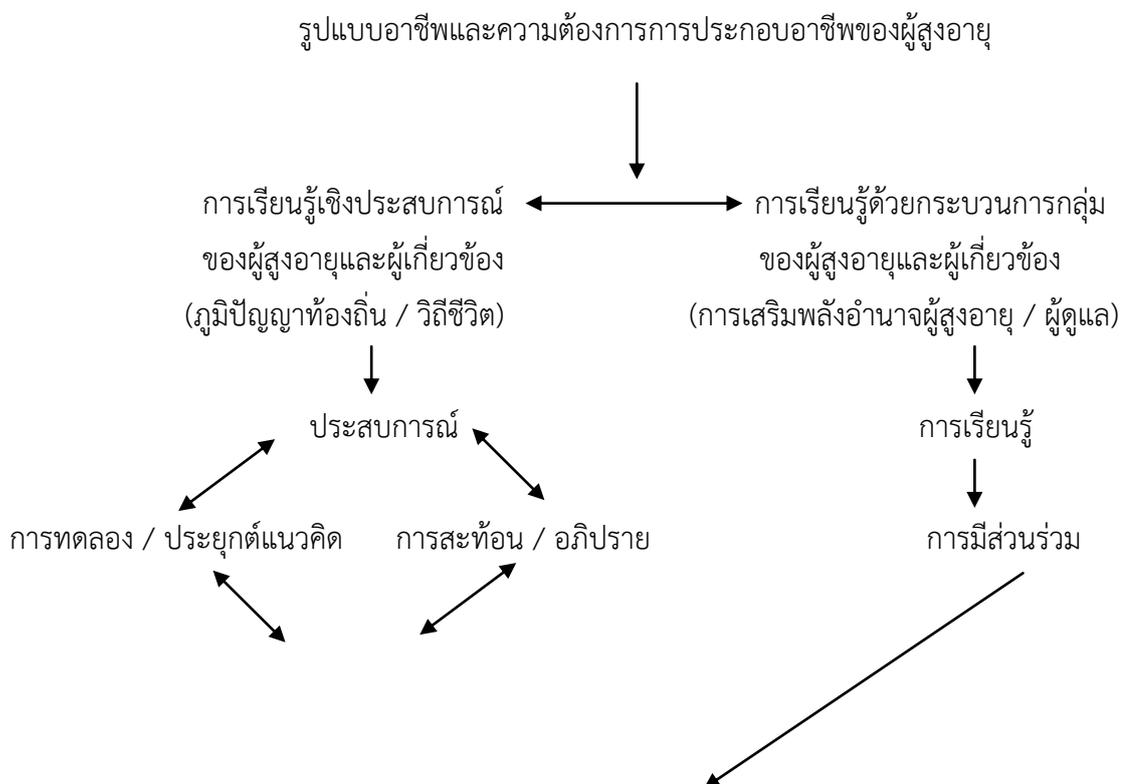
จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย วัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนาควบคู่ไปกับการต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการ

วิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มักจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่ายประกอบด้วย ชาวบ้านหรือบุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมายหรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น ซึ่งเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเองดีที่สุด นักวิจัยซึ่งจะเป็นผู้แทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอกนักวิจัยนี้ เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัยและนักพัฒนาซึ่งจะเป็นกลุ่มผู้มีความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้

นอกจากนี้วิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจะแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้วบุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนาจะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่างๆ ของชุมชนและปฏิบัติงานสามารถเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนการวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนัก และความสำคัญของการสร้างอาชีพที่มั่นคงสำหรับผู้สูงอายุในท้องถิ่นภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการการมีส่วนร่วมสู่การแก้ปัญหาของชุมชนที่ก่อเกิดรูปแบบอาชีพที่เหมาะสมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

ความคิดรวบยอด

รูปแบบอาชีพบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับผู้สูงอายุ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้มีทั้งสิ้น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเตรียมการวิจัย ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามกระบวนการ และขั้นตอนสรุปผล/วิเคราะห์ผล เพื่อจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กิจกรรมระยะเตรียมการวิจัย

กิจกรรมตามแผน	วัตถุประสงค์	วิธีการ
ระยะที่ 1 การศึกษาบริบทของชุมชน		
1. ศึกษาบริบทชุมชน ทั่วไป	เพื่อรวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และทำความเข้าใจชุมชน	ศึกษาจากเอกสาร พื้นที่ของคณะผู้วิจัย
2. ศึกษาข้อมูลทาง กายภาพ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน	เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นบริบทของ ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการ ประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในพื้นที่	ลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับ ผู้สูงอายุและชาวบ้านในชุมชน การศึกษา งานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง
ระยะที่ 2 กำหนดแนวทางและสรุปรูปแบบการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่		
1. การสรรหาแนวร่วมใน การพัฒนาารูปแบบอาชีพ	เพื่อสรรหาแนวร่วม/แกนนำใน การจัดการแก้ไขปัญหาปัญหาการ ประกอบอาชีพของผู้สูงอายุใน พื้นที่	การสนทนากลุ่ม การคัดเลือก ผู้สูงอายุและประชาชนที่เข้าร่วม การประชุม
2. พัฒนารูปแบบอาชีพ	เพื่อร่วมคัดเลือกแนวทางใน การพัฒนาารูปแบบอาชีพที่	การสนทนากลุ่มและแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น

เหมาะสมภายใต้ฐานภูมิปัญญา
ท้องถิ่น

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กิจกรรมตามแผน	วัตถุประสงค์	วิธีการ
3.กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้	เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้รูปแบบอาชีพที่เหมาะสมภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การสนทนากลุ่มและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดเวทีชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้
ระยะที่ 3 สรุปผล/วิเคราะห์ผล เพื่อจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์		
1.จัดเวทีในพื้นที่สรุปผลการดำเนินการวิจัย	เพื่อสรุปผลและวิเคราะห์การวิจัยตลอดโครงการ	จัดเวทีชุมชน ประชุมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
2.สรุปผล/วิเคราะห์ผลจากการดำเนินการวิจัย	เพื่อสรุปรายงานการวิจัยเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	การสรุปผลการวิเคราะห์และการสังเคราะห์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาคือ ผู้สูงอายุ จำนวน 15 ท่าน ผู้ดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 4 ท่าน เกษตรกร จำนวน 12 ท่าน และประชาชน จำนวน 12 ท่าน ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแมตง จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งทำการศึกษาข้อมูลกับกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 3 ท่าน กลุ่มอาชีพ จำนวน 2 กลุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 ท่าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 ท่าน กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 3 ท่าน และตัวแทนเจ้าหน้าที่สังกัดเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอมะแมตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 ท่าน ทั้งนี้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เลือกรูปแบบตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่มากและลึกตรงประเด็นที่ต้องการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้และการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่ม และจัดเวทีชาวบ้าน เป็นวิธีการหลัก โดยการพิจารณาปรากฏการณ์ ภายใต้

สภาพแวดล้อม และความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์นั้น และข้อมูลบางส่วนได้จากวิธีการสนทนากลุ่มเข้ามาประกอบ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการรวบรวมข้อมูลคือ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย เพื่อรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการให้เป็นระบบก่อนที่จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน และเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดแนวทางในการทำเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อทำการศึกษาเอกสารจนสามารถรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน หลังจากนั้นจึงได้นำมากำหนดเป็นเครื่องมือการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในลักษณะการทำเค้าโครงในการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

2. การสัมภาษณ์ (Interview) ได้กำหนดวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยคณะผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะรวบรวมข้อมูลในสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโดยสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุ เกษตรกร ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ตามประเด็นของการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ ได้แก่ บริบทเศรษฐกิจ ความต้องการการพัฒนาอาชีพเสริม และกิจกรรมที่เหมาะสมต่อการพัฒนารูปแบบอาชีพเสริม

3. วิธีการสังเกต (Observation) ในการศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มประชาชน ได้แก่ กิจกรรมงานประเพณี และการประชุมประจำเดือนของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงลักษณะและขั้นตอนในการทำกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมตลอดจน ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

4. วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการกระตุ้นให้คนในกลุ่มแสดงความคิดเห็น และทัศนะของตนเองออกมาอย่างเปิดเผย และจริงใจ ในขณะที่สนทนากันความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มจะกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ออยากพูด ออยากแสดงความคิดเห็นออกมา โดยคณะผู้วิจัยได้สนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไป

5. การถอดบทเรียนชุมชนจากกรณีศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อบริบทและเงื่อนไขแวดล้อม โดยเฉพาะสถานที่ บุคคล และเวลาที่เกี่ยวข้อง และในการเลือกสนามวิจัยผู้วิจัยได้เลือกสนามวิจัยซึ่งเป็นชุมชนที่มีปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

กิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยได้ใช้กิจกรรมหลายๆ ด้าน ด้วยกันซึ่งมีรายละเอียดของกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การศึกษาบริบทชุมชนทั่วไป

การศึกษาบริบทชุมชนโดยทั่วไปของพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยวิธีการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม เก็บข้อมูลผ่านเวทีชุมชนที่มีการพูดคุยกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชาวบ้านในพื้นที่ และลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการพูดคุยแบบตัวต่อตัวกับชาวบ้านและผู้นำชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารแผนพัฒนาของเทศบาล

2. การพัฒนารูปแบบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

2.1 แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ใช้การสนทนากลุ่มและการประชุมระดมสมองด้วยกระบวนการ AIC โดยทำการแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มละ 10 คน จำนวน 2 กลุ่ม และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและคณะ

2.2 การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการผลิตพืชปลอดภัย ใช้การทบทวนข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลประกอบการยกร่างและการพัฒนาหลักสูตรฯ ดำเนินการโดยนักวิจัยร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและตัวแทนผู้สูงอายุ

2.3 การพัฒนาที่นอนเพื่อสุขภาพใช้การสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย การสร้างเนื้อหาสื่อการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้

วิธีการวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลคณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้พร้อมทั้งนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาอธิบาย เพื่อหาข้อสรุป คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ทำการศึกษาในชุมชน ในการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยง และพิจารณาถึงความสัมพันธ์กัน เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ ภายใต้บริบทของชุมชน ทั้งยังทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์ในแต่ละครั้งจะเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อแสวงหาข้อสรุป ทั้งในส่วนของคุณสมบัติที่เหมือนกันและแตกต่างกัน โดยข้อสรุปที่ได้ในระยะแรกจะเป็นตัวกำหนดแนวทางและประเภทของข้อมูลที่จะต้องไปทำการเก็บรวบรวมเพิ่มเติม

ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ จนกระทั่งได้ข้อสรุปที่ตรงกัน และมีความเชื่อมั่นได้ว่า ข้อมูลที่เก็บเพิ่มเติมในระยะหลัง เป็นปรากฏการณ์ที่แท้จริงและในกรณีที่ได้ข้อมูลที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยนำข้อมูลนั้นไปตรวจสอบ กับผู้ให้ข้อมูลเดิมอีกครั้ง และตรวจสอบกับบุคคลอื่นที่มีได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินกิจกรรมนั้น ลักษณะการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจึงกระทำสลับและต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งเสร็จสิ้น การศึกษาและรายงานผลการวิจัยโดยใช้รูปแบบการ

บรรยายเชิงวิเคราะห์ โดยเป้าหมายของการวิเคราะห์ข้อมูลคณะวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้เห็นประเด็นการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาในพื้นที่ได้ ดังนี้

1. ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ตีความหมายข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์หาคะบวนทัศน์ (Thematic analysis) (Morse and Field, 1996) เพื่อทำความเข้าใจสภาพทั่วไปของการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ ตามขั้นตอน ดังนี้

1.1 อ่านข้อความในเอกสารที่คัดเลือกได้อย่างรอบคอบ

1.2 กำหนดรหัสของข้อความของประเด็นที่สำคัญแบบประโยคต่อประโยคในแต่ละบรรทัด เพื่อให้ได้สาระสำคัญของข้อมูลที่ได้

1.3 กำหนดกะบวนทัศน์โดยพิจารณาจากข้อความที่ได้จากเอกสาร ทำการจัดหมวดหมู่ของกลุ่มรหัสที่มีความสัมพันธ์กันแล้วทำการสรุปประเด็นหลักเพื่อนำไปสู่กะบวนทัศน์

1.4 วิเคราะห์กะบวนทัศน์ที่ได้ สรุปหาแนวคิดหลักและแนวคิดรองที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย

1.5 ตรวจสอบข้อมูลที่วิเคราะห์ได้กับแหล่งข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2. ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และประเด็นในการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ร่วมกับวิธีการสังเกต และข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4

ผลการดำเนินการวิจัย

ครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลที่ได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและขั้นตอนในการศึกษาซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บริบทชุมชน

เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเทศบาลตำบลเมืองแกนพัฒนาเป็นเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2552 ซึ่งเดิมเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาได้รับการจัดตั้ง โดยเปลี่ยนแปลงฐานะมาจากสุขาภิบาลตำบลเมืองแกนพัฒนาตามราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 ชุมชนเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่แตงห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศเหนือตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 ระยะทางประมาณ 48 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่แตงเป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 ตามถนนชลประทานเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล มีเขตการปกครองครอบคลุม 2 ตำบล คือตำบลช่อแล 7 ชุมชน และตำบลอินทิล 20 ชุมชน รวม 27 ชุมชน (ยกเว้นหมู่ที่ 9 ตำบลอินทิลซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลอินทิล) จำนวนพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด 24 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลอินทิล อำเภอแม่แตง
ทิศใต้	ติดต่อกับท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่หอพระและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้า
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับท้องที่องค์การบริหารส่วนตำบลอินทิล

1.บริบทการปกครองและจำนวนประชากร

จำนวนประชากรตามสถิติทะเบียนราษฎร ณ พฤษภาคม 2552 มีประชากรทั้งหมด 13,450 คน แบ่งเป็น ชาย 6,494 คน และหญิง 6,956 คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ประมาณ คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน 5,173 ครัวเรือน (ที่มา: ฝ่ายทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา)

2.บริบททางเศรษฐกิจ

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตรประมาณ 2,838 ครัวเรือน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งมีความพร้อมด้านน้ำเพื่อการเกษตรอย่างสมบูรณ์ รองลงมาจะประกอบอาชีพค้าขายธุรกิจส่วนตัว ในบางพื้นที่ เช่น หมู่ 1, หมู่ 2 ตำบลช่อแล หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลอินทิล เป็นศูนย์กลางการค้า เป็นที่ตั้งของตลาดและย่านการค้าซึ่งมีปั้มน้ำมันขนาดเล็ก (ปั้มหลอด) หลายแห่งโดยตลอดสองข้างถนน มีบ้านเรือนปลูกสร้างกันอย่างหนาแน่น ส่วนการประกอบอาชีพอื่น เช่น รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และรับจ้างในภาครัฐและเอกชนรับมีเพียงเล็กน้อย ซึ่งประชากรในเขตเทศบาล ฯ มีรายได้เฉลี่ย จำนวน 30,920 บาท/คน/ปี ได้แก่สถานประกอบการต่างๆ ดังนี้

2.1 การพาณิชย์กรรมและการบริการ สถานประกอบการด้านพาณิชย์กรรม ประกอบด้วยสถานบริการน้ำมัน (ปั้มหลอด) จำนวน 22 แห่ง ตลาดสด จำนวน 10 แห่ง และร้านค้าทั่วไป จำนวน 361 แห่ง (ที่มา : กองคลังเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ณ พฤษภาคม, 2551)

2.2 สถานประกอบการเทศพาณิชย์และสถานประกอบการด้านบริการ ในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนามีโรงฆ่าสัตว์ จำนวน 1 แห่ง ตลาดสด 10 แห่ง และสถานที่จำหน่ายอาหาร ตามพ.ร.บ. สาธารณสุข 41 แห่ง ร้านอาหาร 38 แห่ง สถานที่ผลิตอาหาร 16 แห่ง สถานที่สะสมอาหาร 68 แห่ง

2.3 การปศุสัตว์พื้นที่ปศุสัตว์ 2 ตร.กม. และจำนวนครัวเรือนในภาคการปศุสัตว์ 200 ครัวเรือน จำนวนสัตว์ในพื้นที่โดยประมาณ สุกร 150 ตัว ไก่ 4,000 ตัว

นอกจากนี้ยังพบว่า ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมากระแสความนิยมของการบริโภคผักปลอดสารพิษของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ และการสนับสนุนการปลูกผักปลอดสารพิษจากเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ทำให้เกษตรกรในพื้นที่บางส่วนหันกลับมาปลูกผักปลอดสารพิษกันมากขึ้นโดยมีการจำหน่ายผลผลิตทั้งภายในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาและในอำเภอเมืองเชียงใหม่ และในช่วงปลายปี พ.ศ.2557 ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาได้รวมตัวกันเปิดตลาดนัดชุมชนเพื่อจำหน่ายสินค้าและผลิตผลทางการเกษตรที่ปลอดสารพิษภายในชุมชนโดยจะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีของทุกสัปดาห์ซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดีจากคนในชุมชน

3.บริบทการทำเกษตรของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา เป็นชุมชนเกษตรกรรมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ดังตารางที่ 4.1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ตารางที่ 4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	จำนวน(ไร่)
ที่พักอาศัย	3,377

พื้นที่พาณิชย์กรรม	160
พื้นที่ตั้งหน่วยงานของรัฐ	40
สวนสาธารณะ/นันทนาการ	33
พื้นที่เกษตรกรรม	9,050
พื้นที่ตั้งการศึกษา	25
พื้นที่ว่าง	138

4. บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนามีพื้นที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติศรีลานนา จึงมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ ลำน้ำแม่ปิง และลำน้ำที่ไหลมาจากเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล ซึ่งอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติศรีลานนา ได้แก่ ลำน้ำแม่งัด ซึ่งประชาชนได้นำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และเป็นแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ นอกจากนี้ยังมีคลองชลประทานไหลผ่านกลางพื้นที่ของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาและมีน้ำไหลผ่านตลอดปี

4.2 ทรัพยากรป่าไม้ทางด้านทิศตะวันออกของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนามีพื้นที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติศรีลานนา ซึ่งมีลักษณะสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าเต็งรังหรือป่าแดง ลักษณะเป็นป่าโปร่งมีต้นไม้ขึ้นกระจัดกระจายอยู่ห่างๆ กัน ไม้ที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้เต็ง ไม้รัง และในพื้นที่ของเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาบางส่วนประมาณ 138 ไร่ ยังมีพื้นที่ป่าไม้หลงเหลืออยู่บ้างเล็กน้อยกระจายอยู่ทั่วไปในเขตเทศบาล (ที่มา: กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา)

จะเห็นได้ว่าบริบทพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกอาชีพของประชาชนโดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามตัวแทนผู้สูงอายุยังให้ความเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างกิจกรรมที่ให้ประชาชนและมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีโอกาสพบปะกัน ทั้งนี้จะช่วยให้ทัศนคติของผู้บริโภคบางอย่าง เช่น ทัศนคติที่ว่าสารชีวภาพสกปรกผลิตมาจากของเสีย ผักที่ใช้สารชีวภาพย่อมมีของเสียปนเปื้อนเปลี่ยนไป รวมถึงเป็นการปลูกฝังสำนึกรับผิดชอบและความมีวินัยต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหารเทศบาล เกษตรกรและประชาชน ตลอดจนนักวิชาการทุกฝ่ายเกิดจิตสำนึกร่วมกัน

ศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุในชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนช่อแลเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้มีโอกาสพบปะและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ในปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 314 คน โดยสมาชิกในชมรมได้ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี กิจกรรมช่วยเหลือชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุยังรวมตัวกันเพื่อประกอบอาชีพเสริม คือการผลิตดอกไม้จันทร์เพื่อเป็นแหล่ง

เพิ่มพูนรายได้ของสมาชิก เพราะสมาชิกในชมรมบางส่วนมีฐานะยากจน อาศัยอยู่เพียงลำพังและมีรายได้น้อย

ในส่วนของนโยบายของเทศบาลที่นำสู่ชุมชนเน้นให้ความสำคัญกับปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการเกษตรโดยมีแนวทางการปฏิบัติที่พยายามแสวงหาเครือข่ายและสร้างโครงการที่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามจากการทบทวนข้อมูลในการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุสมาชิกในชมรมส่วนใหญ่พึงพอใจกับการรวมตัวกันเพื่อประกอบกิจกรรม เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี กิจกรรมช่วยเหลือชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจแข็งแรง เห็นคุณค่าในตนเอง รู้สึกว่าสังคมให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ และมีโอกาสพัฒนาตนเอง ในด้านของการประกอบอาชีพเสริม คือการผลิตดอกไม้จันทน์เพื่อเป็นแหล่งเพิ่มพูนรายได้ของสมาชิก เมื่อตรวจสอบจากบันทึกผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ารายได้จากการผลิตดอกไม้จันทน์ของชมรมผู้สูงอายุนั้นค่อนข้างต่ำและไม่เพียงพอที่จะช่วยเป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับสมาชิกดังนั้นสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุจึงมีความต้องการอาชีพเสริมอื่นเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชมรมและเพิ่มช่องทางในการหารายได้เสริม ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ความต้องการการพัฒนาอาชีพเสริม

ลำดับที่	รายการอาชีพเสริม	ความเป็นไปได้	ความเหมาะสมกับวัยและภาวะสุขภาพ	การสนับสนุนจากสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุและชุมชน	ความเห็นของผู้สูงอายุ
1	การนวดแผนไทย	✗	✓	✗	เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนามีบริการนวดแผนไทยให้ผู้สูงอายุฟรีอยู่แล้วจึงไม่มีความเป็นไปได้ที่จะนำมาเป็นอาชีพเสริม ซึ่งอาจไม่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเพราะในชุมชนมีหมอนวดแผนไทยแล้ว

					หลายคน
2	การแปรรูป สมุนไพร	✗	✓	✗	สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ เคยได้รับการอบรมเรื่อง การแปรรูปสมุนไพรจาก ศูนย์ศึกษานอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอแม่แตง ภายหลังจาก อบรม เคยได้จัดทำ ผลิตภัณฑ์จำหน่าย เช่น น้ำยาล้างจาน และแชมพู สระผม แต่ก็ไม่ได้รับการ อุดหนุนจากคนในชุมชน
3	การตัดเย็บ เสื้อผ้า	✗	✗	✗	การตัดเย็บเสื้อผ้าไม่ เหมาะสมกับวัยสูงอายุ ต้องใช้งบประมาณในการ จัดซื้ออุปกรณ์ต่างๆ เช่น จักรเย็บผ้า ซึ่งชมรม ผู้สูงอายุไม่มีงบประมาณ เพียงพอสำหรับจัดซื้อ ประชาชนในชุมชนนิยมซื้อ เสื้อผ้าสำเร็จรูป

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการ อาชีพเสริม	ความ เป็นไปได้	ความ เหมาะสมกับ วัยและ ภาวะ สุขภาพ	การสนับสนุน จากสมาชิกใน ชมรมผู้สูงอายุ และชุมชน	ความเห็นของผู้สูงอายุ
4	การปลูกผัก อินทรีย์	✓	✓	✓	การปลูกผักอินทรีย์มีความ เป็นไปได้เพราะการปลูกผัก สวนครัวแบบอินทรีย์เพื่อ

จำหน่ายไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมาก่อนจึงมีความชอบและและความเชี่ยวชาญในการปลูกผัก ซึ่งผลผลิตจากการปลูกผักอินทรีย์สามารถนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชน ซึ่งจะจัดขึ้นทุกวันพฤหัสบดี

5	การเพาะเห็ด	✗	✓	✗	ในชุมชนมีกลุ่มเพาะเห็ดอยู่แล้วและมีการจำหน่ายผลผลิตทั้งในชุมชนและในอำเภอเมืองเชียงใหม่ จึงคิดว่าไม่เหมาะสมที่จะไปแข่งขันกับกลุ่มอาชีพนี้ซึ่งอยู่ในชุมชนเดียวกัน
6	การจักสาน	✗	✗	✓	การผลิตเครื่องจักสานเป็นอาชีพที่ไม่เหมาะกับสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุเพราะสมาชิกส่วนใหญ่สายตาไม่ดีและต้องมีความรู้และทักษะการผลิตเครื่องจักสานแต่ละประเภท
7	การทำไม้กวาด	✗	✗	✓	การผลิตไม้กวาดต้องใช้ทักษะและฝีมือในการผลิตและไม่เหมาะกับผู้สูงอายุเพราะส่วนใหญ่สายตาไม่ดี

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการอาชีพเสริม	ความเป็นไปได้	ความเหมาะสมกับ	การสนับสนุนจากสมาชิกใน	ความเห็นของผู้สูงอายุ
----------	------------------	---------------	----------------	------------------------	-----------------------

			วัยและ ภาวะ สุขภาพ	ชมรมผู้สูงอายุ และชุมชน	
8	การปลูกไม้ ดอกและ ไม้ผล	✗	✗	✓	การปลูกไม้ดอกหรือไม้ผล เพื่อจำหน่าย จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ซึ่ง ชมรมผู้สูงอายุไม่สามารถ จัดหาพื้นที่ได้ ส่วนการปลูก ไม้ผลบางอย่าง เช่น ลำไย ไม่เหมาะกับผู้สูงอายุ เพราะต้องใช้แรงงานมาก
9	งานฝีมือจาก กระดาษ	✗	✓	✗	การผลิตงานฝีมือจาก กระดาษส่วนใหญ่จะเป็น ของที่ระลึก ซึ่งอาจจะไม่ได้ รับการสนับสนุนจาก ประชาชนในชุมชน และ ชุมชนเองไม่ได้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยว มากเหมือนที่อื่นๆ ซึ่งการ ส่งไปจำหน่ายในอำเภอ เมืองเชียงใหม่ เป็นเรื่อง ยากเพราะไม่มีเครือข่ายที่ จะรับผลผลิตไปจำหน่าย
10	การ ทำอาหาร	✗	✓	✗	การทำอาหารคาวและ อาหารหวานเพื่อจำหน่าย ในชุมชนมีความเป็นไปได้ น้อย เพราะส่วนใหญ่แต่ละ ครัวเรือนจะทำอาหาร รับประทานเอง - คนใน ชุมชนไม่นิยมรับประทาน อาหารนอกบ้าน

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการ อาชีพเสริม	ความ เป็นไปได้	ความ เหมาะสมกับ วัยและ ภาวะ สุขภาพ	การสนับสนุน จากสมาชิกใน ชมรมผู้สูงอายุ และชุมชน	ความเห็นของผู้สูงอายุ
11	การทำ กระเป๋	✗	✓	✗	สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ ขาดความรู้และทักษะใน การผลิตกระเป๋ หากต้อง เชิญผู้เชี่ยวชาญมาสอนอาจ ต้องใช้งบประมาณสูง การจำหน่ายกระเป๋อาจจะ ไม่ได้รับการสนับสนุนจาก ประชาชนในชุมชน และ การผลิตกระเป๋เพื่อส่งไป จำหน่ายในอำเภอเมือง เชียงใหม่ เป็นเรื่องยาก เพราะไม่มีเครือข่ายที่จะรับ ผลผลิตไปจำหน่าย
12	การเลี้ยงสัตว์	✗	✗	✗	การเลี้ยงสัตว์จำเป็นต้องใช้ พื้นที่มาก ซึ่งชมรมผู้สูงอายุ ไม่สามารถจัดหาพื้นที่ได้ การเลี้ยงสัตว์ยังต้องใช้ งบประมาณ ซึ่งชมรม ผู้สูงอายุไม่มีงบประมาณ เพียงพอ และอาจส่งผลเสีย เรื่องกลิ่นเหม็นรบกวน เพื่อนบ้านและคนในชุมชน อาจเกิดเกิดปัญหาตามมา
13	การทำนา	✗	✗	✗	การทำนา จำเป็นต้องใช้ พื้นที่มาก ซึ่งชมรมผู้สูงอายุ

ไม่สามารถจัดหาพื้นที่ได้
และการทำนาเป็นอาชีพที่
ต้องใช้แรงงานมากจึงไม่
เหมาะกับผู้สูงอายุ

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการ อาชีพเสริม	ความ เป็นไปได้	ความ เหมาะสมกับ วัยและ ภาวะ สุขภาพ	การสนับสนุน จากสมาชิกใน ชมรมผู้สูงอายุ และชุมชน	ความเห็นของผู้สูงอายุ
14	การทำสวน ลำไย	✗	✗	✗	การ ทำ สวน ลำ ไย จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ซึ่ง ชมรมผู้สูงอายุไม่สามารถ จัดหาพื้นที่ได้ และการทำ สวนลำไย เป็นอาชีพที่ต้อง ใช้แรงงานมากจึงไม่เหมาะ กับผู้สูงอายุ
15	การผลิต เครื่องนอน	✗	✓	✗	การผลิตเครื่องนอน เช่น ที่ นอน หมอน ผ้าปูที่นอน และปลอกหมอน ขายอาจ มีต้นทุนการผลิตสูงกว่า สินค้าในท้องตลาด จึง อาจจะไม่ได้รับการ สนับสนุนจากประชาชนใน ชุมชน รวมถึงไม่มีเครือข่าย ที่จะรับผลผลิตไปจำหน่าย
16	งานฝีมือจาก ลูกปัด	✗	✓	✗	การผลิตงานงานฝีมือจาก ลูกปัด ส่วนใหญ่จะเป็นของ ที่ระลึก ซึ่งอาจจะไม่ได้รับ

การสนับสนุนจาก
ประชาชนในชุมชน และ
ชุมชนเองไม่ได้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยว
มากเหมือนที่อื่นๆ และไม่มี
เครือข่ายที่จะรับผลผลิตไป
จำหน่าย

การวิเคราะห์ความต้องการอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ พบว่า การปลูกผักอินทรีย์เป็นอาชีพเสริมที่มีความเป็นไปได้สูงเพราะการปลูกผักสวนครัวแบบอินทรีย์เพื่อจำหน่ายไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ผู้สูงอายุสามารถปลูกผักสวนครัวได้และผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมาก่อนจึงมีความชอบและและความเชี่ยวชาญในการปลูกผัก อีกทั้งผลผลิตจากการปลูกผักอินทรีย์สามารถนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชนซึ่งจะจัดขึ้นทุกวันพฤหัสบดีผลการวิเคราะห์ที่ได้นี้ได้นำเสนอให้ผู้สูงอายุได้รับทราบซึ่งผู้สูงอายุทุกคนเห็นด้วยกับเหตุผลที่เลือกอาชีพเสริมนี้

ซึ่งจากการจัดเวทีทำให้ทราบข้อมูลว่าสิ่งที่จะบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุยังขาดการรวบรวมข้อมูลและอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งหากทำได้จะเป็นประโยชน์ต่อเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาเป็นอย่างมากทั้งทางด้านการศึกษา การท่องเที่ยว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทำการรวบรวม เผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปได้รับทราบเกี่ยวกับข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จนนำไปสู่การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ของตนเองได้

กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นแนวทางการส่งเสริมการผลิตและการใช้สารชีวภาพ (ปุ๋ยน้ำ) ทดแทนสารเคมีการเกษตรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยการสนับสนุนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคในการผลิตพืชผักปลอดภัย พบว่า ในปัจจุบันศัตรูพืชทั้ง หอยทาก เพลี้ยกระโดด เข้าทำลายพืชผักรุนแรง การใช้สารชีวภาพไม่สามารถป้องกันและกำจัดศัตรูพืชเหล่านี้ได้ ทำให้ต้องใช้สารเคมี นอกจากนี้การได้รับข้อมูลข่าวสารยังไม่เพียงพอทำให้ขาดความรู้จึงไม่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตได้ รวมถึงดินในพื้นที่ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตจึงจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงดิน

รูปแบบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการศึกษา พบว่า การนำรูปแบบการผลิตผักพื้นบ้านแบบปลอดภัยสู่การสร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะการผลิตปัจจัยการผลิตและการคัดเลือกพันธุ์ผักพื้นบ้านที่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดผู้บริโภคในท้องถิ่น ดังนั้นการศึกษานี้จึงได้

ร่วมกับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องพัฒนารูปแบบการด้วยระบบพีชพลอดมัยเพื่อการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุคงต้องใช้แนวทางที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง และสิ่งสำคัญ คือองค์ความรู้ที่เหมาะสมของผู้สูงอายุในฐานะผู้ผลิตยังขาดอยู่มาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มเติมน้องค์ความรู้โดยเฉพาะการผลิตปุ๋ยหมักที่ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านและสอดคล้องกับวัตถุดิบและความต้องการของผู้สูงอายุ ดังนี้

1. การปลูกผักอินทรีย์

1.1 การเลือกชนิดของผักที่ต้องการปลูก ผู้สูงอายุได้เลือกชนิดของผักที่ต้องการปลูก ดังนี้ พริก มะเขือ ผักกาด ผักบุ้ง หอม ผักชี มะระ บวบ กะเพรา โหระพา ผักหวาน ผักเชียงดา และต้นอ่อนทานตะวัน

1.2 การเตรียมพื้นที่และอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการเพาะปลูก ประธานชมรมผู้สูงอายุและผู้สูงอายุได้ช่วยกันหาดินมาถมเพื่อปรับพื้นที่ในสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์เพื่อเตรียมทำแปลงปลูกผักและเตรียมวัสดุต่างๆ ได้แก่ ต้นกล้วย ขุยมะพร้าว และใบไม้แห้ง เพื่อเตรียมดินและเพิ่มธาตุอาหารให้กับผักที่ต้องการปลูก

ภาพที่ 4.1 การเตรียมดินเพื่อปลูกผักอินทรีย์

1.3 การเตรียมเมล็ดพันธุ์และต้นกล้า ผู้สูงอายุจัดเตรียมเมล็ดพันธุ์ผัก ได้แก่ พริก มะเขือ ผักกาด ผักบุ้ง หอม ผักชี มะระ บวบ และทานตะวัน และเตรียมต้นกล้า ได้แก่ กะเพรา โหระพา ผักหวาน และผักเชียงดา

ภาพที่ 4.2 การปลูกผักอินทรีย์

1.4 การดูแลและการรดน้ำผัก ผู้สูงอายุทุกคนจะได้รับเวรมาดูแลและรดน้ำผักวันละ 2 คน และหมุนเวียนรายชื่อไปเรื่อย ๆ

1.5 การเก็บผลผลิต ถ้ามีผักชนิดใดสามารถเก็บผลผลิตได้ ผู้สูงอายุที่อยู่เวรดูแลและรดน้ำผักในวันนั้นจะมีหน้าที่เก็บผลผลิตไปให้ชมรมผู้สูงอายุเพื่อจำหน่าย

1.6 การจำหน่ายผลผลิตที่ได้ ผักที่เก็บผลผลิตได้จะนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชน ซึ่งจะจัดในวันพฤหัสบดีของทุกสัปดาห์ รายได้จากการจำหน่ายจะนำเข้าชมรมผู้สูงอายุเพื่อนำไปดำเนินการซื้อเมล็ดพันธุ์ผักเพิ่มเติม และขยายผลการดำเนินงาน

เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาของโครงการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุได้ปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาอาชีพเสริมครบทั้ง 6 ขั้นตอนตามที่ได้วางแผนไว้โดยกิจกรรมที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วคือการเลือกชนิดของผักที่ต้องการปลูก การเตรียมพื้นที่และอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการเพาะปลูก และการเตรียมเมล็ดพันธุ์และต้นกล้า และมีกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่องคือการเพาะปลูกผัก การดูแลและการรดน้ำผักการเก็บผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิตที่ได้

2. หลักสูตรการผลิตผักพื้นบ้านด้วยระบบพีชปลอดภัยร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเกษตรสำหรับผู้สูงอายุบนฐานการมีส่วนร่วม

2.1 แนวคิดหลักสูตร ในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแก่นพัฒนามีการทำไร่ ทำสวน ทำนา และเลี้ยงสัตว์กันเป็นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อเก็บผลผลิตจำหน่ายแล้วมักจะมีวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเกิดขึ้นในไร่นาหรือภายในสวน ซึ่งเกษตรกรบางส่วนจะกำจัดโดยวิธีการเผา เมื่อมีการเผาติดต่อกันเป็นเวลานานปลายปีจะก่อให้เกิดสภาพที่ทำให้ดินเสื่อมโทรมในเวลาต่อมา ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้โดยการนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเหล่านั้นมาทำปุ๋ยหมักแล้วนำกลับมาใช้เพื่อการเป็นปัจจัยการผลิตได้ นอกจากนี้กระบวนการผลิตปุ๋ยหมักรูปแบบดังกล่าวยังเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารแก่ดินได้ในระดับหนึ่ง การนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาทำให้เสียเดือนดินย่อยสลายต้องสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมทั้งสถานที่ เศษวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรที่ใช้ต้องย่อยสลายได้

การควบคุมความชื้น และการคัดเลือกสายพันธุ์ไส้เดือนดินที่เหมาะสมต่อการสภาพพื้นที่ ทั้งนี้ปุ๋ยหมักที่ได้จากการย่อยสลายโดยไส้เดือนดินจะช่วยเพื่อปรับปรุงโครงสร้างของดินและเพิ่มแร่ธาตุอาหารแก่พืช

2.2 วัตถุประสงค์

2.2.1 เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ในการผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายเพื่อใช้ในการผลิตผักพื้นบ้านในระบบพีชปลอดภัย

2.2.2 เพื่อเสนอแนะทางเลือกการผลิตปุ๋ยหมักให้กับผู้เข้ารับการอบรม

2.3 โครงสร้างของหลักสูตรและเนื้อหาสาระ

2.3.1 การเตรียมสถานที่และบ่อเลี้ยง

2.3.2 การเตรียมเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร

2.3.3 การเตรียมสายพันธุ์ไส้เดือนดิน (ซีตาแร่)

ภาพที่ 4.3 ไส้เดือนดินสายพันธุ์ *Peritima Peguna*

2.3.4 การผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายในบ่อซีเมนต์

- 1) การเตรียมบ่อซีเมนต์
- 2) การเตรียมวัสดุเลี้ยง
- 3) การปล่อยไส้เดือนดิน
- 4) การนำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรให้ไส้เดือนดินย่อยสลาย

2.3.5 การควบคุม ดูแล

- 1) การควบคุมความชื้นในบ่อเลี้ยง
- 2) การป้องกันศัตรูไส้เดือนดิน

2.3.6 การใช้ประโยชน์ปุ๋ยหมัก

- 1) การคัดแยกไส้เดือนดินออกจากปุ๋ยหมัก

2) การเก็บและ การใช้ประโยชน์ปุ๋ยหมัก

2.4 เวลาการอบรมหลักสูตรการอบรมระยะสั้นการผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย ใช้เวลาการอบรม 1 วัน

2.5 กิจกรรมการฝึกอบรม

2.5.1 การสร้างสัมพันธภาพโดยใช้กระบวนการละลายพฤติกรรม โดยวิทยากรแนะนำตัวเองและให้ผู้เข้ารับการอบรมแนะนำตัวทีละคน รวมถึงวิทยากรเล่าสถานการณ์ปัญหาการผลิตด้านการเกษตรในภาพรวม และซักถามปัญหาในพื้นที่จากผู้เข้ารับการอบรม

2.5.2 การทดสอบก่อนการฝึกอบรม ด้วยแบบประเมินความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายเพื่อวัดความรู้ก่อนการฝึกอบรม

2.5.3 การดำเนินการอบรมตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ โดยเน้นผู้เข้ารับการอบรมเป็นศูนย์กลางและใช้เทคนิคการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

2.5.4 การทดสอบหลังการฝึกอบรม ด้วยแบบประเมินความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายเพื่อวัดความรู้หลังการฝึกอบรม

2.6. วิธีการฝึกอบรม

2.6.1 การบรรยาย

2.6.2 การอภิปรายแสดงความคิดเห็น

2.6.3 การระดมสมอง

2.6.4 กระบวนการกลุ่ม

2.6.5 การฝึกปฏิบัติจริง

2.7 การติดตาม การวัดและการประเมินผล

การวัดและการประเมินผลการผลิตปุ๋ยหมักตามหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ด้านความรู้และด้านความพึงพอใจ

ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านได้ประเมินคุณภาพของหลักสูตรการฝึกอบรม ได้ผลการประเมิน ดังนี้ ในภาพรวมหลักสูตรมีคุณภาพในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.51) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านโครงสร้างของหลักสูตรและเนื้อหาสาระมีคุณภาพสูงสุด (ค่าเฉลี่ย 4.89) รองลงมา คือ ด้านสื่อการฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย 4.69) ด้านกิจกรรมการฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย 4.57) ด้านวัตถุประสงค์และวิทยากร (ค่าเฉลี่ย 4.52) ด้านวิธีการฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย 4.38) ด้านแนวคิดหลักสูตร (ค่าเฉลี่ย 4.35) และด้านการติดตาม การวัดและการประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 4.21) ดังนำเสนอในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 คุณภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
แนวคิดหลักสูตร	4.35	0.35	มาก
วัตถุประสงค์	4.52	0.38	มากที่สุด
โครงสร้างของหลักสูตร และเนื้อหาสาระ	4.89	0.47	มากที่สุด
กิจกรรมการฝึกอบรม	4.57	0.54	มากที่สุด
วิธีการฝึกอบรม	4.38	0.35	มาก
วิทยากร	4.52	0.58	มากที่สุด
สื่อการฝึกอบรม	4.69	0.47	มากที่สุด
การติดตาม การวัดและ การประเมินผล	4.21	0.39	มาก
เฉลี่ย	4.51	0.48	มากที่สุด

จากผลการประเมินคุณภาพหลักสูตรการฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญจะเห็นได้ว่าหลักสูตรการฝึกอบรมนี้มีคุณภาพที่สามารถนำไปใช้ในการฝึกอบรมได้

การหาประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมโดยหาอัตราส่วนประสิทธิภาพกระบวนการระหว่างการฝึกอบรม (E1) และผลของการใช้หลักสูตร (E2) ($E1 / E2 = 80 / 80$) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากคะแนนในการทำกิจกรรมระหว่างการฝึกอบรม (E1) และผลของการใช้หลักสูตรการฝึกอบรม (E2) เรื่องการผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายกลุ่มทดลองผู้สูงอายุเท่ากับ $81.48 / 89.56$ ทั้งนี้หลักสูตรการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยร่วมกับผู้เกี่ยวข้องได้สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพให้ค่า $E1 / E2$ สูงกว่าเกณฑ์ $80 / 80$ ที่กำหนดไว้ ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมตามเกณฑ์ E1 / E2

หลักสูตรการฝึกอบรม	กลุ่มทดลอง	จำนวน	E1	E2	E1 / E2
การผลิตปุ๋ยหมักโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย	ผู้สูงอายุ	12	81.48	89.56	81.48 / 89.56

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การฝึกอบรมของผู้เข้ารับการอบรมก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรม พบว่า ค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยก่อนและหลังทดลองใช้เท่ากับ 5.46 และ 8.91 ตามลำดับ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.95 และ 0.87 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตรการฝึกอบรม พบว่า ค่าคะแนนทดสอบความรู้เฉลี่ยหลังทดลองใช้มีค่าสูงกว่าก่อนทดลองใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 (P-value = 0.007) ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์หลักสูตรการฝึกอบรม

ระยะเวลา	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต	ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า t -test	P-value*
ผู้สูงอายุ			- 2.657	0.007
ก่อนการใช้บทเรียน	5.46	0.95		
หลังการใช้บทเรียน	8.91	0.87		

*Paired – Samples T Test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่เข้าทดสอบกิจกรรมการฝึกอบรมให้ข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้กิจกรรมสู่การปฏิบัติในพื้นที่สรุปได้ว่า หน่วยงานทั้งเทศบาลและหน่วยงานภายนอกควรร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อใช้เป็นแหล่งการหาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสร้างกิจกรรมที่ให้ประชาชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมถึงสร้างแหล่งจำหน่ายผลผลิตที่ผลิตได้

3. การผลิตที่นอนเพื่อสุขภาพ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาที่นอนตามภูมิปัญญาชุมชนไทยจีนสำหรับผู้สูงอายุ พบว่า

3.1 ด้านการอนุรักษ์พื้นฟูงานผลิตที่นอนไทยจีนในชุมชน ในการอนุรักษ์พื้นฟูงานผลิตที่นอนไทยจีน จากการประชุมระดมความคิดเห็นเวทีชาวบ้าน ต้องการให้เกิดการรวมกลุ่มในชุมชนที่มีคนรุ่นใหม่และผู้สูงอายุร่วมกันฟื้นฟูการทำที่นอนไทยจีน ผู้สูงอายุมีความต้องการและพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้การผลิตที่นอนให้แก่ลูกหลาน ด้วยปัจจุบันไม่มีการทำใช้เองในชุมชนแล้ว ที่นอนแบบดั้งเดิมหายาก คนรุ่นใหม่ไม่รู้จัก ผู้สูงอายุไม่ต้องการให้องค์ความรู้สูญหายไปพร้อมกับตนเอง ต้องการให้มีกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับการสืบทอดทำที่นอนไทยจีนในชุมชนสืบต่อไป

3.2 ด้านกระบวนการการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำที่นอนไทยจีน แนวทางการจัดกระบวนการการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เหมาะสมในชุมชน ควรเป็นการเรียนรู้ที่อยู่พื้นฐานของความเชื่อจารีตและประเพณี ของชุมชนไทยจีน ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา และ

จะต้องปรับให้เข้ากันกับบริบททางสังคมของชุมชนในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนเป็นอย่างมาก

ในการเรียนรู้มีทรัพยากรบุคคล คือ ผู้สูงอายุไทเขินในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทั้งในด้านเป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการและประสบการณ์ เป็นแหล่งศึกษาตามอัธยาศัย เป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยม เป็นแหล่งส่งเสริมประสบการณ์ตรง เป็นแหล่งสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ และเป็น แหล่งส่งเสริมมิตรภาพความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหรือผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำที่นอนไทเขิน ควรเป็นการสื่อสารความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความคิดเห็น และทัศนคติ ซึ่งทำได้โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่เป็นแหล่งเรียนรู้บุคคล และคนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้มีทั้งความรู้ ทักษะการทำที่นอน และทัศนคติที่ดีต่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำที่นอน องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ประกอบไปด้วย การสร้างหลักสูตร สื่อการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย

1. กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้การทำที่นอนไทเขินตามภูมิปัญญาชุมชนโดยการให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทัศนคติที่ดี และมีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาผลงานต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ

2. กำหนดบทเรียนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงกับการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อจะได้นำไปสร้างสื่อการเรียนรู้ และเลือกแหล่งเรียนรู้ ให้สัมพันธ์กับเป้าหมายและกิจกรรมการเรียนรู้

3. วิเคราะห์ผู้รับการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากวัย ความรู้ ประสบการณ์ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกใช้แหล่งเรียนรู้

4. ธรรมชาติของเนื้อหาการทำที่นอนไทเขินที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ที่ผู้เรียนต้องดูการสาธิต บางเรื่องต้องอาศัยการฟัง และการดูจากผู้สูงอายุที่เป็นแหล่งเรียนรู้

5. วิธีการใช้แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์จริงจากแหล่งเรียนรู้บุคคลที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีการเลือกแหล่งเรียนรู้ที่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถตรงกับเนื้อหาบทเรียนที่ได้กำหนดไว้ และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นใหม่ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดมิตรภาพที่ดีของบุคคลต่างวัยระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนรู้

6. สถานที่เหมาะสมในการเรียนรู้ คือ ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้านเป็นสถานที่ทุกคนสามารถมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ควรนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้มีการถ่ายทอดการเรียนรู้แบบยั่งยืน

7. มีการวัดผลและประเมินผลของหลักสูตร สื่อ แหล่งเรียนรู้ และการบรรลุเป้าหมายของผู้รับการเรียนรู้ ผลงาน และแนวคิดของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ตลอดจนความเหมาะสม คุ่มค่าในการเรียนรู้

ภูมิปัญญาการทำที่นอนไทเชิน เพื่อการพัฒนา/ปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รูปแบบที่นอน ควรเป็นแบบดั้งเดิม เพราะให้ความสบายในการนอน ไม่ปวดหลัง อาจใช้เครื่องจักรในการเย็บเพื่อให้มีความแข็งแรงและรวดเร็ว ขนาดของที่นอน ให้มีความกว้างและความยาวมาตรฐานพอดีกับเตียงนอน ด้วยผู้สูงอายุนอนเตียงเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ควรมีความหนาเกินไป เพราะเคลื่อนย้ายลำบาก ใส่ที่นอนแต่เดิมใช้ ไยจั่ว ปัจจุบันหาได้ยาก และในชุมชนแทบจะไม่มีแล้ว อีกทั้งไม่มีพื้นที่ในการปลูกทดแทน ต้นจั่วที่ขึ้นบริเวณข้างถนนในชุมชน ถูกตัดทิ้งด้วยกีดขวางเส้นทางของสายไฟฟ้า ควรมีหาวัสดุอื่น ๆ ที่เหมาะสมมาทดแทน และมีคุณลักษณะใกล้เคียงกับไยจั่ว ด้วยใยุ่นที่มีขายทั่วไปในตลาดจะมีอายุการใช้งานสั้นกว่าไยจั่ว เส้นใยุ่นจับตัวเป็นก้อนไม่คืนตัวเหมือนไยจั่ว ในการพัฒนาควรหาวัสดุอื่นที่มีคุณสมบัติที่ดีกว่า

ชุมชนมีผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยติดเตียง จำนวนหนึ่ง การพัฒนาที่นอนให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ป่วยกลุ่มนี้จะสามารถลดค่าใช้จ่ายครอบครัวที่ส่วนใหญ่ยากจน และช่วยให้ผู้ป่วยติดเตียงมีสุขภาพที่ดีขึ้น ที่นอนแบบดั้งเดิมให้ความสบาย นอนไม่ปวดหลัง เมื่อเทียบกับที่นอนปัจจุบัน อายุการใช้งานยาวนานเป็นสิบปี ทำให้ครอบครัวประหยัดรายจ่าย ถ้ามีการผลิตและจำหน่ายในชุมชนจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ที่นอนราคาถูกและมีคุณภาพดี

คณะผู้วิจัยได้คืนข้อมูลผลการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วม (Stakeholder) และพบว่ามีผลสะท้อนกลับจากผู้สูงอายุหลายประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1. อาชีพปลูกผักอินทรีย์นี้มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพราะทำได้ง่ายและเมื่อได้ผลผลิตแล้วสามารถนำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชนได้ไม่ต้องลำบากไปหาสถานที่จำหน่ายนอกชุมชน หากมีผักเหลือจากการขายสามารถนำไปรับประทานได้อย่างปลอดภัย

2. ผู้สูงอายุคิดว่าการมีอาชีพเสริมเป็นสิ่งจำเป็นต่อตัวเองและชมรมผู้สูงอายุ

3. การปฏิบัติกิจกรรมอาชีพเสริมนี้ทำให้สมาชิกในชมรมผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมร่วมกัน

4. การปฏิบัติกิจกรรมอาชีพเสริมในครั้งนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีแนวทางเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง

และชมรม

5. การปฏิบัติกิจกรรมอาชีพเสริมช่วยส่งเสริมสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ

6. แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุนี้ทำให้คนในชุมชนให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุมากขึ้น

7. แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มบุคคลอื่นในชุมชนได้

8. การปฏิบัติกิจกรรมอาชีพเสริมนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและเห็นคุณค่าในตนเอง

9. ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจมากในการปฏิบัติกิจกรรมการปลูกผักอินทรีย์เพื่อเป็นอาชีพเสริม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยผู้สูงอายุและชาวบ้านได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมโดยใช้การผลิตผักอินทรีย์เป็นแนวทางในการเสริมสร้างอาชีพ และมีการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้ผู้สนใจมาศึกษาและขยายผลไปยังผู้ที่สนใจ รวมทั้งมีการขยายผลและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยให้กับกลุ่มเยาวชนคือนักเรียนจากโรงเรียนช่อแลรวมทั้งชาวบ้านที่สนใจ ในส่วนของประชาชนให้ความสำคัญกับการปลูกพืชผักปลอดภัย และต้องการการสนับสนุนองค์ความรู้ที่สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ที่เข้าใจง่าย โดยเฉพาะการผลิตปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุพืชที่ต้องเผาทิ้ง ส่วนผู้สูงอายุก็พยายามพึ่งตนเองโดยแสวงหารายได้จากการผลิตด้านการเกษตรที่ตนเองพอจะมีองค์ความรู้อยู่บ้าง ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามสร้างเครือข่ายโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มาช่วยให้ความรู้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาได้สะท้อนองค์ความรู้และความต้องการอาชีพภายใต้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการเกษตรที่มีลักษณะสร้างความสมดุลสอดเพื่อให้ระบบการผลิตด้านเกษตรเกิดความสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทั้งนี้การผลิตด้านการเกษตรโดยการประยุกต์ร่วมกับภูมิปัญญาด้านการเกษตรยังเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและก่อให้เกิดรายได้ให้กับผู้สูงอายุได้ โดยการนำรูปแบบการผลิตผักพื้นบ้านด้วยระบบพืชปลอดภัยเพื่อการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุควรต้องใช้นโยบายที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง และสิ่งสำคัญ คือ องค์ความรู้ที่เหมาะสมของผู้สูงอายุในฐานะผู้ผลิตยังขาดอยู่มาก จึงจำเป็นต้องเพิ่มเติมองค์ความรู้โดยเฉพาะการผลิตปุ๋ยหมักที่ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านและสอดคล้องกับวัตถุดิบและความต้องการของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ระบบการผลิตพืชปลอดภัยในพื้นที่เทศบาลเมืองเมืองแกนสามารถนำสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีความเหมาะสมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งมีความพร้อมด้านน้ำเพื่อการเกษตรอย่างสมบูรณ์ ในพื้นที่เกษตรกรจะปลูกข้าวและพืชไร่ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีน้ำใช้ในการเพาะปลูกอย่างเต็มที่ปัจจัยนี้ได้ส่งผลต่อรูปแบบการผลิตการเกษตรที่หลากหลายทั้งการปลูกพืชไร่ พืชสวน และการปศุสัตว์ ทำให้โครงสร้างทางสังคมยังเป็นสังคมการเกษตรที่ต้องพึ่งพาสารเคมีเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญและการพัฒนาพื้นที่ที่มุ่งพัฒนาสู่สังคมเมืองทำให้ประชาชนต้องพึ่งพาเทคโนโลยีมากทำให้เกษตรกรต้องการผลิตผลการเกษตรที่มีคุณภาพเพื่อให้ได้ราคาสูง

ระบบการผลิตทางการเกษตรในเขตเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ยังได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตตามความต้องการของตลาดและใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่ส่งผลต่อสุขภาพของเกษตรกรและความเสื่อมโทรมของพื้นที่การเกษตรเนื่องจากมีการใช้พื้นที่เพื่อผลิตทางการเกษตรอย่างเข้มข้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรสู่การผลิตพืชปลอดภัยทั้งการสร้างแหล่งเรียนรู้และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง จุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพในการผลิตพืชปลอดภัยอีกประการ คือ การนำแนวทางการผลิตพืชปลอดภัยสู่โรงเรียน ดังเช่น โรงเรียนบ้านช่อแลและโรงเรียนป่าจิ้งฉางที่นักเรียนสนใจในการเพาะปลูกพืชปลอดภัย

ภายในชุมชนมีภูมิปัญญาอยู่หลายด้าน กระจายอยู่ภายในชุมชน และยังไม่มีการจัดเก็บรวบรวมภูมิปัญญาเหล่านั้นเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลานและผู้สนใจในส่วนของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการเกษตรก่อกำเนิดจากปรากฏการณ์ที่เกษตรกรเกิดความตระหนักถึง

ผลกระทบจากการใช้สารเคมีการเกษตรโดยพยายามเรียนรู้และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ของตนเองที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและประสบการณ์ร่วมกับการเรียนรู้จากสื่อและโครงการบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้)

ส่วนภูมิปัญญาด้านการผลิตที่นอนเพื่อสุขภาพในชุมชนนั้นเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตที่มีลักษณะมุ่งเน้นการผลิตเพื่อตนเอง องค์ความรู้ในการทำที่นอนก่อก่อเกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ร่วมกับการมีแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้านการนอนหลับ พักผ่อนของตนเอง บุคคลในครอบครัวจนได้แนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง และลักษณะร่วมของชุมชนจนเกิดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแล้วมีการปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย

อภิปรายผล

ความต้องการอาชีพด้านการผลิตผักปลอดภัยของผู้สูงอายุและภูมิปัญญาด้านการเกษตรในพื้นที่ได้สะท้อนแนวคิดของการมีสุขภาพดีด้วยการลดและการงดการใช้สารเคมีในการผลิตทางการเกษตร โดยให้ความสำคัญกับการใช้สารชีวภาพทดแทน รวมถึงพยายามแสวงหารูปแบบการผลิตพืชผักที่ใช้ปัจจัยการผลิตที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และที่สำคัญกลุ่มผู้สูงอายุและเกษตรกรเหล่านี้ได้สร้างแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุและเกษตรกรด้วยตนเอง ซึ่งระบบการจัดการที่เหมาะสมและมีการรวมกลุ่มผู้สนใจที่มีประสิทธิภาพภูมิปัญญาเหล่านี้จะช่วยให้ปัญหาการใช้สารเคมีการเกษตรในพื้นที่ลดความรุนแรงได้ระดับหนึ่ง สอดคล้องกับสามารถ ใจเตี้ย (2556) พบว่า การพัฒนารูปแบบการผลิตพืชผักสวนครัวเพื่อสุขภาพทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการและการสร้างแหล่งเรียนรู้ ได้เพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านการผลิตปุ๋ยหมักจากเศษวัชพืชโดยใช้ไส้เดือนดินย่อยสลายดังจะเห็นได้จากประสิทธิผลของแหล่งเรียนรู้ที่มีความแตกต่างกัน โดยผลการอบรมเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้จากจุดสาธิตได้ก่อให้เกิดความคิดรวบยอดในตนเองของประชาชนนำไปสู่การพัฒนาทักษะในการผลิตปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรที่ปกติจะต้องเผาทิ้ง

ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมการสร้างเสริมความมั่นคงด้านอาชีพของผู้สูงอายุในส่วนของกระบวนการขยายเชิงทฤษฎีผู้สูงอายุยังไม่สามารถเรียนรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้มากนัก ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ากระบวนการบางขั้นตอนต้องใช้ความรู้และการปฏิบัติ รวมถึงทัศนคติที่ดีต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้และความไม่คุ้นเคยในการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับดาร์ธตัน จำเกิด และคณะ (2554) พบว่า รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างพฤติกรรมสุขภาพในผู้สูงอายุได้สะท้อนพลังอำนาจในการก่อก่อกระบวนการการเรียนรู้ที่ผ่านการพิจารณา ไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์ และสามารถเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง เชื่อมั่นในความสามารถของตนที่จะปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองการปฏิบัติเหล่านี้สอดคล้องกับเป้าหมายของรูปแบบการเสริมสร้างพฤติกรรมสุขภาพที่มีมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการที่เพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีพลังอำนาจ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการนำผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพทั้งการผลิตผักอินทรีย์ การผลิตปัจจัยป้อนหมักโดยไส้เดือนดิน และการผลิตที่นอนเพื่อสุขภาพไปจัดโครงการการสร้างเสริมอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ประชาชน เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป ทั้งนี้ควรพิจารณาความต้องการที่แท้จริงและความสอดคล้องกับวิถีชีวิต บริบทของชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการปรับตัวเองสู่การมีอาชีพที่มั่นคงและพึ่งตนเองได้

2. การประยุกต์ใช้กิจกรรมสู่การปฏิบัติควรมีการสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ในลักษณะของกระบวนการกลุ่มที่หลากหลายและก่อให้เกิดการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการโดยพยายามสร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์และการสาธิตไม่ควรเน้นการบรรยายเชิงวิชาการที่ยากแก่การเข้าใจ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างอาชีพด้านอื่น ๆ ของผู้สูงอายุทั้งในเมืองและชนบท อันจะนำไปสู่การสร้างแรงสนับสนุนที่สำคัญในครอบครัวและชุมชนให้ผู้สูงอายุได้เตรียมตัวในด้านอาชีพและการพึ่งตนเองได้

2. เปรียบเทียบปัจจัยการคงอยู่ของการประกอบอาชีพเสริมของผู้สูงอายุในช่วงวัยต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องได้สร้างแนวทางการเสริมสร้างอาชีพเหล่านั้นให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุและทรัพยากรที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพในชุมชน โดยอาจจะใช้การศึกษาจากต้นแบบผู้สูงอายุหรือกรณีศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- กุศล สุนทรธาดา.(2553). **โครงการศึกษาแนวทางการสร้างโอกาสในการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท**. [ระบบออนไลน์].(แหล่งที่มา).<http://www.popterms.mahidol.ac.th/newsletter/showarticle.php?articleid=210><http://www.popterms.mahidol.ac.th/newsletter/showarticle.php?articleid=210> (1 มีนาคม 2558)
- กลุ่มสถิติแรงงาน .(2554). **สรุปผลสำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554**. [ระบบออนไลน์].(แหล่งที่มา).http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/older_work.pdf. (1 พฤษภาคม 2558)
- ดารารัตน์ จำเกิด และคณะ. (2554). **แนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. , 21: 61 – 73.
- ประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ.(2530). **ทางเลือกใหม่การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา**. กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพฯ.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2558). **ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม**. [ระบบออนไลน์].(แหล่งที่มา) http://www.info.ru.ac.th/province/prachinburi/culture/wit_people1.htm
- วนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย .(2554). การพัฒนาระบบเกษตรทางเลือก: กรณีศึกษาตำบลสุภาวะภาคกลาง **วารสาร มจร.วิชาการ**, 15 (2): 47 – 66.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2558). **นิต้าโพล เรื่อง ผู้สูงอายุไทยกับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สามารถ ใจเตี้ย. (2556). การจัดการปัจจัยการผลิตพืชปลอดภัยชุมชนในสวาง – ชี้เหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่, **วิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร**, 30 (1): 51 – 58
- สามารถ ใจเตี้ย และดารารัตน์ จำเกิด. (2557). การพัฒนาแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน, **วิจัยราชภัฏเชียงใหม่**, 15 (2): 37 – 45.
- สุรียา ศรีแสง .(2555). **การศึกษาภูมิปัญญาของเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การประชุมวิชาการพะเยาวิจัยครั้งที่ 1 ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ณ อาคารเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสาร มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2555**
- สุเทพ ธรรมะตระกูล .(2552). **การวิจัยและพัฒนากการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ**. เพชรบูรณ์:

- มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (2556). รายงานประจำปี 2556 สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. กรุงเทพฯ: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ .(2556). การส่งเสริมโอกาสด้านอาชีพและการทำงานของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน
- องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. (2555). แรงงานสูงอายุมิผลกระทบต่อผลิตภาพการผลิตและการพัฒนาของประเทศไทย. [ระบบออนไลน์] (แหล่งที่มา) http://www.ilo.org/asia/info/public/pr/WCMS_104834/lang--en/index.htm (18 กันยายน 2558)
- อรจิตต์ บำรุงสกุลสวัสดิ์ และคณะ.(2557). คู่มือสนับสนุนส่งเสริมศูนย์ดูแลเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการโดยกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่. กรุงเทพฯ: สำนักหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.
- อรุณรุ่ง บุญธนนตพงศ์. (2549). ไม่ใช่เรื่องง่ายกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร , 1 (1): 19 – 26.
- อภิขญา เหล่าวัฒน์พงษ์. (2554). ความต้องการและแนวทางในการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุด้านอาชีพ โครงการส่งเสริมอาชีพพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วิทยบริการ, 22 (3): 56 – 67.
- Administration On Aging. (2013). **Ageing Statistics** .[Online]. (Available). http://www.aoa.gov/AoAroot/Aging_Statistics/
- Allen, P. (2010). Realizing justice in local food systems. **Cambridge Journal of Regions, Economy and Society** 3: 295 – 308.
- Dai, H., Jia, G. and K. Liu . (2015). Health-related quality of life and related factors among elderly people in Jinzhou, China: a cross-sectional study. **Public Health**, 129: 667 – 673.
- Lora, A.P.L, Steven L., and J.R. Vincent. (2015). Aging workers and the experience of job loss. **Research in Social Stratification and Mobility**, 41: 81 – 91.
- Morse, J. and Field, P. (1996). **Nursing research: the application of qualitative approaches** (2nd). London: Chapman and Hall.